

Slovenica iz prve polovice 18. stoletja v metliški poročni matici in ljubljanski oklicni knjigi

BORIS GOLEC

Župnijski arhivi sodijo med tista hranišča arhivskega gradiva, v katerih si je slej ko prej mogoče obetati največjo žetev doslej neznanih starejših slovenskih besedil in zapisov tako upravne kot pastoralno-duhovne in končno tudi leposlovne narave. Vse kaže, da prenekateri primerki predrazsvetljenske slovenščine še čaka opozorila in obravnave, četudi je nanj po naključju že kdaj naletelo budno oko in "odkritje" nato spet prepustilo pozabi. V pričujočem prispevku želim opozoriti na dva obsežnejša primera kontinuiranega zapisovanja v slovenščini, ki sta nastala in sta ohranjena v dveh kranjskih mestih. Ob sicer različni namembnosti ter še posebej kvalitativni vsebinski in jezikovni vrednosti zapisov ju poleg časovne bližine in sorodnega okolja nastanka povezuje predmet beleženja. V obeh primerih gre namreč za sklepanje zakonske zveze - oklic oziroma samo poroko - v mestni župniji.

Kontinuirani slovenski vpisi v poročni matični knjigi župnije Metlika, nastali v letih 1716-1719, so vsekakor svojevrsten pojav, saj cerkvene matice niso vir, v katerem bi za čas pred drugo polovico 19. stoletja pričakovali prav bogato hero upravne slovenščine. Do jožefinske dobe se namreč matične knjige vztrajno oklepajo latinščine, ki se leta 1784 s spremembo funkcije cerkvenih matice umakne nemščini.¹ Kolikor sem imel opraviti s tovrstnim gradivom in mi je znano iz izkušenj drugih uporabnikov, slovenščina pred 19. stoletjem nikjer ne nastopa kot jezik posameznih in še manj kontinuiranih vpisov krstov, porok in pogrebov, kakor pred Jožefom II. tudi ni prostora za nemščino, sicer jezik svetne uprave. Izjema, ki potrjuje pravilo, so nekateri najzgodnejši slovenski vpisi krstov v rimah v mengeški krstni matici na prelomu iz 16. v 17. stoletje. Matične knjige so tu in tam uporabili za zapisovanje krajših slovenskih besedil, med katerimi so zopet najbolj znane prigodne mengeške verzifikacije, nastale v letih 1594-1662.² Nekoliko drugačne narave je slovenski oklic iz leta 1734 na koncu poročne matice župnije Šmartno v Tuhinju.³ V latinskih maticah

predjožefinske dobe je slovenščina sicer zastopana zgolj na področju imenskega fonda, od tega daleč največ pri zapisovanju priimkov, zlasti ženskih oblik (npr. *Puzouka, Grabnarza, Kovažiza*), osebna imena pa so praviloma latinili. Manj žive rabe je zaslediti pri krajevnih imenih, pisanih v latinizirani, nemški ali slovenski obliki, največkrat v mestniku (npr. *in Visvja gori*). Oklicne, stanovske in druge dopolnilne oznake so slovenske le izjemoma, kakor denimo "mestniga Hlapza sin", slovenski drobci iz leta 1626 v krstno-poročni matični knjigi župnije Višnja Gora,⁴ v kateri je zaslediti tudi redka nemška poimenovanja (npr. *involver, pfleger, stattschreiber, pulvermacher*).⁵

V primerjavi z matičnimi knjigami je prišla slovenščina precej bolj zgodaj do veljave v manj uradnih, interni rabi namenjenih cerkvenih evidencah, kakršne so oklicne knjige. V prvi polovici 19. stoletja gre pri slovensko pisanih oklicnih knjigah vsaj na Kranjskem za že precej razširjen pojav, ki za zdaj še ni bil deležen posebne pozornosti. Tudi načrten pregled starejših župnijskih evidenc oklicev iz 18. stoletja, ohranjenih v znatno manjšem številu kot za poznejši čas, bi bržčas navrgel odkritje še kakšne slovensko vodene knjige. Takšna je knjiga oklicev ljubljanske stolne župnije sv. Nikolaja iz let 1737-1759, zanimiva ne le zaradi dosledne rabe slovenščine, temveč predvsem zato, ker je nastala v mestnem okolju, še več, pri stolnici deželnega glavnega mesta, kar se odraža na bogati beri izrazja, lastnega "baročni ljubljansčini". V vrsti slovenskih mestnih župnij gre sploh za izjemen primer, saj se razen v Ljubljani nikjer niso ohranile oklicne knjige, ki bi segale v čas pred letom 1800.⁶

1) Metliška poročna matica s slovenskimi vpisi iz let 1716-1719

Na slovensko pisani del najstarejše ohranjene metliške poročne matice je pred dobrimi tri-

¹ Prim. Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije, Ljubljana 1972, str. LXX.

² Objava: Anton Zleščaj, Nekaj drobcev stare slovenske besede iz mengeških krstnih knjig: *Etimolog X-XI* (1939), str. 288-300.

³ NŠALJ, ŽA Šmartno v Tuhinju, P 1705-1759. Objava: Slovenščina v dokumentih skozi stoletja, Ljubljana 1971, str. 32, priloga 15.

⁴ NŠALJ, ŽA Višnja Gora, R 1619-1632, v njej: poročna knjiga P 1622-1627, s. p., s. il. 1626.

⁵ NŠALJ, ŽA Višnja Gora, R 1619-1632, pp 19, 5, 1620, 10, 9, 1620, 4, 8, 1631, s. il. 1632.

⁶ Prim. Vodnik po župnijskih arhivih na območju SR Slovenije, Ljubljana 1975. - Ljudi sta dve ljubljanski predmestni župniji: pri sv. Petru se v ista latinsko pisanih oklicnih knjig začenja leta 1706 (NŠALJ, ŽA Ljubljana - sv. Peter), pri Marijinem oznanjenju pa leta 1798 (ŽU Ljubljana - Marijino oznanjenje).

desetimi leti opozoril že L. M. Golia v svojem tipkopisnem elaboratu o Metliki, v katerem je v celoti objavil tudi transkripcijo slovenskih zapisov o porokah.⁷ Ker Goliev obsežni tipkopis nikoli ni doživel objave v tisku, je njegovo odkritje slovenskih zapisov širši strokovni javnosti ostalo neznano. Glede na njihovo skromno uporabno vrednost niti objavljeni prejkone ne bi zbudili posebne pozornosti. Težo jim daje v prvi vrsti dejstvo, da gre pri rahi slovenščine v cerkvenih maticah tega časa za "precedens", ki bi mu silno težko našli primerjavo.

Poročna knjiga, o kateri teče beseda, zajema obdobje 1715-1739 in je, kot rečeno, prva v vrsti metliških poročnih matice, shranjena v tankajšnjem župnijskem arhivu.⁸ Slovenski vpisi porok se vrstijo na straneh 12-29 v časovnem razponu treh let od 11. novembra 1716 do novembra 1719. Skupaj se je v tem obdobju poročilo 77 parov, slovenskih vpisov pa je 74 ob treh latinskih. V poročni matici iz nepojasnjenih razlogov ni porok od novembra 1716 do januarja 1718, torej za celo leto 1717, kar je v vrsti maticnih knjig izjemen primer. Glede na številčnost sklenitev zakonskih zvez v preostalih letih bi težko verjeli, da medtem v Metliki nihče ne bi sklenil zakonske zveze. Vsekakor pa ta čas porok niso beležili, saj v knjigi ne manjka noben list, temveč se na isti strani, na kateri so novembra 1716 zabeleženi prvi štirje slovenski vpisi, le-ti nadaljujejo z začetkom leta 1718. Nato sledi kontinuirano vodenje maticne knjige v slovenščini, ki ga po 20. februarju 1718 prekinjajo trije latinski zapisi ob 48 slovenskih do konca omenjenega leta. V celoti so poročno matico pisali v slovenščini samo leta 1719, ko je od januarja do novembra zabeleženih 22 porok.

Slovenski del poročne knjige vsebuje kratke in vsebinsko zelo skromne zapise o sklenitvah zakonske zveze, kakršni so tovrstni vpisi tega časa nasploh. Poleg imen zakoncev, očetovih imen in bivališč je le redko naveden še kak drug podatek. Nekoliko zgovornejši so vpisi porok oseb iz metliškega mestnega okolja in tistih podeželanov, ki so bili v mestu v službi, sicer pa pogrešamo zlasti pokliene oznake. V ponavljajočih se obrazeih je navedenih zelo malo besed, tako da je še najbolj pester izbor slovenskih oblik osebnih in krajevnih imen.

Na tem mestu je predstavljenih 12 zgovornejših vpisov, v katerih je najti skoraj vse uporabljeno besedišče in različice načinov zapisovanja glasov ter njihovih zvez. Edino in

hkrati redno navajano okrajšavo "J:S:S:" je Golia razvozlal kot: "inferius scripta sunt",⁹ kar pa se niti vsebinsko niti skladnijsko ne ujema s sobesedilom. Pomen je namreč jasno razviden iz edinih dveh vpisov s polnim in deloma okrajšanim besednim zapisom: "Jemle sueti sugkan" "Jemle f.f.". Manjkajoči predlog -v pred sueti se pojavi enkrat samkrat, in sicer v kronološko zadnjem vpisu novembra 1719: "J. v.f. S."

- Die 11 9hris intimatus est sponsus Jure Mikuthu Kastelza fin is Grumatschina^e J: S: S: Cutharinu Jurtilu heir if Drafiz ledig uba. /pag. 12, 11. 11. 1716, kronološko prvi slovenski vpis/.
- Siman Lestik flufalnig pri gospudu Frunzo v. Erherg pri Metliki J: S: S: Morinku + Jurja Muurizu heir if siemichely ... pri gaspudu Zarnu flufsterniza f badijazu. /pag. 17, 30. 1. 1718/.
- Jue Jurtha Juschiza pri gospudu Rihurio Januffa Bajffn flufalnig J: S: S: Aniza Mathizu Ruffa heir pri Metliki ledig uba. /pag. 17, 30. 1. 1718/.
- Matias + Marthina Karnza fin if Kraffniga virhu J: S: S: Kutlizo Marthinu Kyerna heir flufalniza supana metliške camenda if Baslukinu ledig uba. /pag. 18, 30. 1. 1718/.
- Marcu + Juretha Skaffa f in if Dragunle vuffy J: S: S: Aniza Mathia^e Platha heir if sodivnigga vorha pri Mathiuffa Theffagga laquzkim supanau flufalniza ledig uba. /pag. 20, 20. 2. 1718/.
- Ivan Mikatha Juanizitu fin if Restanu v tharshi fari /Stari trg ob Kolpi/ ledig Jemle sueti sugkan Annizu judinizu Marthina Petrusizu heir if Drafiz ledig perfanu. /pag. 22, 20. 2. 1718/.
- Michal + gospuda Jacyru Richtiku fin ledig J: S: S: Muriza + Mikala gospuda Neysharja flufalniza vuhua uba rala ad novigga mesta pricajosi pri Metliki. /pag. 22, 20. 2. 1718/.
- Muthiz Mathiu^e Zeffara fin Jemle u f. f. Anniza + Martinu Bajuka heir is Ralamiz. ledig uba. /pag. 26, november 1719/.
- Juanez + gospuda Gergorja Juanetifchu fin J: S: S: Anku Jacyru Baldinu purgarja heir pri Metliki ledig uba. /pag. 26, november 1719/.
- Bernardusfch + Juretha Berufza J: S: S: Durizo Jacyru Baldinu purgarja heir pri Metliki ledig uba. /pag. 26, november 1719/.
- Muthia Jacyru Baldinu fin purgarja pri Metliki fin J: S: S: Cuthurinku + Jurizu Slahuhigku purgarja heir pri Metliki uba ledig uba. /pag. 27, november 1719/.
- Juanez finokan vdouez J: S: S: Aniza pri gospudu Rihurio Francisku ah Erherg flufalnizu ledig prrzfona pri Metliki uba. /pag. 28, november 1719/.

⁷ Ludovik Modest Golia, Demografska in ekonomska slika Metlike v 18. stoletju, Ljubljana 1966, tipkopis v NUK. Slovenski izpiski iz poročne matice so objavljeni na str. 65-72. Avtorja pričujočega prispevka je na Golievo tipkopisno delo leta 1995 opozoril pokojni akademik prof. dr. Sergij Villan.

⁸ Župnijski urad Metlika, poročna knjiga župnije Metlika 1715-1739. Napis na notranji strani platnice: Liber Copulationum Parochiae Metlicensis ab Anno 1715.

⁹ Golia, n. d., str. 65.

Poročno matico je v tem času pisalo več duhovnikov, in sicer: prošt Matija Stariha, nekdanji prošt Janez Plut, kaplana Jurij Mihelčič in Janez Adam Perše ter zorničar Martin Težak, sodeč po priimkih sami domačini Belokranjci. Njihov izvor iz metliške ali okoliških belokranjskih župnij je toliko bolj razumljiv, saj je bila Bela krajina s svojimi petimi župnijami izza 13. stoletja izročena v upravo nemškemu viteškemu redu, ki je duhovščino v veliki meri novačil s svojega pastoralnega območja. Domača roka je nenazadnje prepoznavna tudi v zapisih, zlasti po nekaterih tipično lokalnih izrazih, pri čemer se jezik posameznih zapisovalcev nekoliko razlikuje. Kje in koliko gre za duhovnikov osebni idiom, kdaj za povsem metliški govor oziroma za druge vplive, je vprašanje za jezikoslovce in dialektologe. Po M. Golju gre v zapisih za "oster prizvok metliškega narečja", pri čemer še opozarja na izvorno belokranjščino. Po besedah tega dobrega poznavalca belokranjskih slovenskih dokumentov "slovenskih besedi losrednjeslovenske kujične variante/ iz teh časov doslej v belokranjščini še ni bilo najdenih".¹⁰

Izrazilo je tudi črkopisno in pravopisno odstopanje od bohoričice oziroma sodobne kranjske slovenščine. Če se ustavimo samo pri zapisovanju šumnikov in sičnikov, je necnotnost očitna. Za glas *č* so uporabljeni tile znaki: *c* (*hcir, hcier, chcir, pricajafi* = pričajoči), *ch* (*Siemichely*), *f* (*pricajafi* = pričajoči), *z* (*loquizkiu, Juauziza, Zeruuigla, viniške fare*), *fh* (*fhernigla, gatshevorja*), *tsh* (*Nemamitsela*), *tsh* (*Nemamitsla*), *cz* (*michnieza*), *f* (*Paulavifa*) in samo izjemoma *z* v priimkih (*magba, matliashazka*). Manj je različic za šumnik *š*, in sicer: *f* (*Draftz, metliške, fidukle*) ter v glasovnih skupinah za *št* = *st* (*stuhlarja*), za *šk* = *sk* (*Skaffa*) oziroma *fk* (*fkoffa*) in za *šč* = *fz* (*fopuffena vudima*) oziroma *ff* (*sopuffena vuduuu*), pogrešamo pa sestavljeni znak *sh*, značilen za bohoričico. Prav tako je povsem odsoten *sh* za *ž*, ki se pojavlja v teh variantah: *sh* (*Jansheta, Baldresha*), *sch* (*Anscheka*), *sch* (*Schugla*), *s* (*Sslusahniza*), *f* (*flufabnig, flufelnigo, fupaua*), *ff* (*Theffagga*) in *fz* (*Buffiakona*). Glas *c* nastopa v petih različnih oblikah, kot *z* (*jadinizza*), *z* (*Frauca, milialza*), *c* (*Francijku*), *f* (*pri jurje ferkmiži*) in *tz* (*Roffamitz*). Za *s* je ob najpogostejšem zapisu *f* (*if, fin*) svečati še: *S* (*Slabadnigka*), *fs* (*fslnsahniza*), *ff* (*naffi*) in *zs* (*perzsona*). Še najbolj enotna je pisava glasu *z*, in sicer kot *f* (*fupuffeno, Schelefnikau, shelefnikau*) in *s* (*sagkan*).

Tolikšna raznolikost zapisovanja istega glasu je lahko edinole odraz improviziranja, nastojenega na prakso latinskega zapisovanja slovenskih antroponimov in toponimov v matičnih knjigah. Črkopisna pravila lokalne latinščine pridejo še posebej do izraza pri pisanju osebnih imen, upr. *matreatla, Jacapa, Michal, catharina, martlin*,

Stephan idr. Priimki so tudi v slovenskem delu knjige zapisovani enako kot v latinskem, le da v latinskem ostajajo v imenovalniku.

Opozoriti velja še na nekatere belokranjske fonetične posebnosti in lokalizme. Tako je glasovna skupina *-ve* pogosto zapisovana kot *fz*: *vudafza, grobrafza, bukafza*, izraz gospod pa nastopa denimo kot *gospod (pri gaspadu)*, *gospud (gaspuda)*, *gespud (pri gespuda)* in kot distongizirani *gospud (pri gispudna)*. Mimo splošno slovenskih izrazov *rejenka (Raienko)* ali *pristava (na pristab v grabraniz)* ter adaptiranih nemčinov *purger (purgerja)*, *rihtar (Rituario, Ritavo)* in *persona (perfaua, perzfauo)*, je med drugim zaslediti očitne lokalizme: *jeduica* za *edinka (jadinizza)*, *roda (roda ad naviigga mesta)*, *lokvički (loquizkim)*, *vinički (viniške fare)* in *vizenica/viženica (eni vsak da vifenuzo)*.¹¹ Pogojno gre spričo pogoste rabe šteti med belokranjske lokalizme tudi *služabnika* in *služabnico/služebnico*.

V jezikovnem oziru je pričujoča matična knjiga skromen, če že ne kar lapidaren vir, saj vsebuje le kakšnih 20-30 različnih besed, neupoštevaje antroponastiko, ki je nasprotno precej bogata. Metliški duhovniki so namreč v slovenskem delu knjige zapisovali osebna imena in priimke poročencev po izvorni ljudski rabi in ne tako kot v latinskem delu, kjer so originalna samo rodbinska imena, osebna pa praviloma vsa pisana latinsko. Le redkokje zasveti iz latinskega sobesedila ob izvornem priimku tudi ime, po katerem je bila oseba prepoznavna med ljudmi, denimo kakšna Špela, Stanko ali Jurko.¹²

V triletnju 1716-1719 je v poročni matici dokumentiran kar zajeten del obstoječih ljudskih oblik osebnih imen, še posebej moške populacije. Tako je denimo zaslediti 20 različnih moških imen v kar 44 ljudskih različicah, vsaj nekaterih nastalih tudi zaradi necnotnega zapisa. Variante si od bolj številnih k manj pogostim sledijo takole: *Janez: Ivau (Juan), Ive, Ivanc, Ivanez, Ivak(-a), Janka, Janče, Jenže, Jenžek, Janžek, Anžek*; *Jurij: Jur(-ja), Jure, Juro, Juvek, Jurica*; *Gregor: Gregar, Garga, Gerga, Gerge, Gargar*; *Mihael: Mika, Mikac, Mikula, Milol, Milial*; *Matija: Matija, Matijaš, Matic*; *Stanislav: Stanak, Stanak*; *Peter: Petra*; *Jožef: Jaže, Jakob*; *Jakob: Štefan, Štefan*; *Simon: Siuan*; *Gašper: Gašpar*; *Tomaž: Tamaž (Thamafa)*; *Cvetko: Cvetko*; *Andrej: Andri*; *Marko: Marko*; *Bernard: Bernarduš, Martin: Martin*; *Franc: Franc*. Zadnje ime - Franc - nastopa sicer v dveh oblikah, obakrat za isto osebo, t. j. metliškega mestnega sodnika plemiškega rodu Franca pl. Erberga. Njegov izjemni družbeni položaj se odraža v zapisu osebnega imena - *Franzo* oziroma *Fran-*

¹¹ Vizen/viženica = pletenica kruha.

¹² Prehod iz latinskega v slovenski del knjige je na svoj način napovedal že vpis z dne 9. januarja 1716: "...Joannes + Jurkutha Služabnika (!) filius Metlicensis civis...".

cifku, pri čemer gre v zadnjem primeru slej ko prej samo za slovensko deklinirano latinsko obliko Franciscus in ne za živo raba imena (Frančišek). Podoben primer uporabe latinskega imena Joannes je prav tako povezan z osebo v specifični družbeni vlogi: *pri gospuoduo Rihario Joanneffo Baiffu*. Nasprotno ni zaslediti latiniziranih ali kako drugače odstopajočih osebnih imen pri navadnih metliških meščanih.

Čeprav je nabor moških ljudskih imen precej zajeten, je ta isti fond povečini dokumentiran že s starejšimi zapisi iz za poznega srednjega veka.¹³ Vsaj nekatere zgoraj navedenih različje pa so tu bržčas vendarle zapisane prvokrat. V tem pogledu je večja verjetnost za ženske oblike imen, ki jih je v urbarjih razumljivo srečati malo in jih je tudi v obravnavanem delu poročne matice trikrat manj kot moških (15) ob vsega skupaj samo devetih osnovnih imenih: Ana: *Anica*; Barbara: *Bara*; Doroteja: *Dora*, *Dorica*; Helena: *Jela*, *Jelenka*; Marija: *Mara*, *Marica*, *Marinka*; Marjeta: *Margareta*, *Margeta*; Katarina: *Katarina*, *Katica*; Elizabeta: *Špila* in Lucija: *Lucija*.

Končno se zastavlja vprašanje, odkod sploh zamisel za slovensko vpisovanje v uradno, strogo latinščini namenjeno matično knjigo. Gre za načrtovan poskus trajnejše uvedbe ljudskega jezika v matice, ali pa je bil prvi vpis zgolj stilijsko dejanje, ki je potegnilo za seboj še druge zapise? Precej verjetno se zdi, da so duhovniki v matice preprosto prepisovali slovenske predloge oklicev. Odprto ostaja tudi, zakaj je triletna kontinuiteta nenadoma prenehala, dasi ravno se duhovščina ni zamenjala, ampak ostala v enaki sestavi, kot je bila že pred nastankom prvih vpisov v ljudskem jeziku.

Eno je pri tem gotovo: spodbud in zgledov za uporabo slovenščine v tem delu slovenskega etničnega ozemlja ni manjkalo. Tod namreč ni bila neznan uporaba ljudskega jezika v upravi, Metlika pa tudi v širšem slovenskem prostoru izstopa po številu ohranjenih zapisov uradne slovenščine. Prej ko ne sta imeli pri tem odločilno, vsekakor pa zelo pomembno vlogo bližina hrvaške meje in tankajšnja pisarniška tradicija v ljudskem jeziku. Opozoriti velja na delovanje glagoljaških protestantskih predikantov v Beli krajini, na izpričano rabo glagolice in cirilice poleg latinščine v črnomaljski šoli (1575),¹⁴ kakor tudi na dva znana hrvaška dokumenta, nastala v Metliki prav tako v drugi polovici 16. stoletja.¹⁵ V ta čas (1599) segajo najzgodnejši

slovenski zapisi v ehovski knjigi metliških čevljarjev, ki se vrstijo do konca 17. stoletja, iste provenience pa je tudi najdaljše slovensko belokranjsko besedilo tega časa, dopis čevljarskega čeha metliškim mestnim očetom iz leta 1676.¹⁶

Samo ugibamo lahko, ali gre v primeru obravnavane evidence porok za prvi in osamljen primer uporabe slovenščine v metliških maticah ali morda le za kronološko zadnjega. Župnijski arhiv z vsemi starejšimi matičnimi knjigami je namreč leta 1705 upepelil veliki metliški požar. Videti je, da so dotlej redno vodili sploh samo evidenco krstov, saj se najstarejši poročna in mrliška matice ne začneta neposredno po požaru kot krstna matična knjiga, temveč šele leta 1715 oziroma 1720.¹⁷ Tako je slovensko vpisovanje porok v letih 1716 do 1719 slej ko prej prvi tovrstni poskus, saj si je težko predstavljati, da bi v slovenščini kdaj pred letom 1705 vodili krstne knjige, ki ostajajo nenazadnje dosledno latinske tudi v triletnem časovnem razponu slovenskega vodenja poročne matice.

2) Slovenska oklicna knjiga stolne župnije sv. Nikolaja v Ljubljani 1737-1759

Nepaginirani foliant, ki je pod naslovom oklicna knjiga 1737-1759 shranjen v Nadškofjskem arhivu Ljubljana v fondu Župnijski arhiv Ljubljana - sv. Nikolaj,¹⁸ vsebuje na 186 popisanih listih in 372 strah kar okoli 1.200 slovenskih oklicev. Knjiga se brez posebnega uvoda ali pojasnil začenja z 20. avgustom 1737 in se spričo pomanjkanja prostora končuje na zadnji strani z 21. februarjem 1759. Takšna zasnovanost priča, da je ohranjena oklicna knjiga skoraj gotovo samo vezni člen v verigi tovrstnih knjig pri stolni župniji, ni pa moč potrditi domneve o uporabi slovenščine v oklicnih registrih pred tem obdobjem in po njem. Slovensko pisane mlajše knjige oklicev od leta 1810 dalje bi tej podmeni vsekakor govorile v prid.¹⁹

Navzlic ponavljajočim se obrazcem in temu ustreznim vsebinski skromnosti je pomen obravnavanega folianta večstranski. Gre za enega najdaljših slovenskih rokopisov do razsvetljenske dobe in po vsej verjetnosti za najobsežnejši primer poluradnega poslovanja sploh. Poleg te posebnosti velja poudariti pomen knjige kot dokumenta časa: zapisa govorjene, široki jav-

str. 24).

¹³ Prim. zlasti Dušan Kos, *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.-18. stoletje)*, Ljubljana 1991.

¹⁴ Prim. Josip Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, Ljubljana 1910-1916, str. 738-740.

¹⁵ Gre za zakupno pismo za vinograd v Žumberku, pisano leta 1573 v štokavščini (objava: Slovenščina v dokumentih skozi stoletja, Ljubljana 1971, str. 23) in za urbar deželno knežjega gospostva Metlika iz leta 1593, katerega glavna je v ikavski štokavščini (objava: Kos, n. d., str. 323-363); avtor kritične izdaje jezik sicer označuje kot kajkavsko hrvaščino (Kos, n. d.,

¹⁶ Objava: Modest Golja, *Slovenica v spisih metliškega čevljarskega čeha*, ZČ 5 (1951), str. 214-222.

¹⁷ Župnijski urad Metlika, *Krstna knjiga 1705-1712, mrliška knjiga 1720-1739*. O metliškem požaru priča med drugimi vidi v najstarejšo ohranjeno krstno matice.

¹⁸ NŠALJ, ŽA Ljubljana - sv. Nikolaj, oklicna knjiga 1737-1759. Na sprednji strani platnje je prilepljen slabo berljiv napis: /Li/ber denunt/irurunt/ ... de anno 1737. 20. August.

¹⁹ Slovensko so pisane te oklicne knjige: 1810-1824, 1824-1848, 1849-1868 in po 21-letni prekinitvi in uporabi nemščine zupet knjige od leta 1902 dalje (NŠALJ, ŽA Ljubljana - sv. Nikolaj).

nosti namenjene besede, kakršno je bilo moč slišati s prižnice ljubljanske stolne cerkve. V dokumentiranem jeziku stolnične duhovščine se mimo jezikovnih posebnosti in zanimivosti odraža bogata bera tedanje slovenske mestne toponomastike in antropomastike, pa tudi socialna strukturiranost, izražena v vseh obstoječih odtenkih naslavljanj in poimenovanj. Pomen ljubljanske oklicne knjige je tem večji, ker obravnava mestno okolje s pisano paleto njegovih stanovskih in poklicnih oznak, ki jih je podeželje poznalo v precej manjši meri. Kolikor mi je znano, obravnavani register doslej tudi ni bil upoštevan v zgodovinskih delih in razpravah o Ljubljani ali o rabi slovenščine v dokumentih.

Glede na namembnost oklicev - razumljivost najširšemu krogu poslušalcev, ki so jim bili oklici posredovani v vednost, premislek in natančitev morebitnih zadržkov - so ohranjeni zapisi dokaj zvesta podoba govornega jezika, v določeni meri pogojenega z duhovnikovim osebnim idiomom. Slovenščina obravnavane oklicne knjige je močno prepletena z nemškimi izrazi ali boljše rečeno z besedjem kranjske nemščine, adaptiranim v ljubljanskem slovenskem mestnem govoru. Redko naletimo namreč na nemško sklanjanje besed in besednih zvez, ki se od preostalega sobesedila praviloma razlikujejo tudi po uporabi nemške kurzivne gotice namesto latinice. Še največkrat je tako v primerih specifičnih poklicnih oznak, za katere je manjkalo slovenskih ustreznice. Ob nenhno ponavljajočem se pridevniku *ledig* (samski, samska), ki še ni imel ustrezne enoznačne slovenske sopomenke, je posebej zanimivo, da so vsi zapisovalci dosledno uporabljali nemško obliko glagola *biti* v tretji osebi ednine (*ist*) namesto slovenskega *je*, in sicer po nemški skladnji vsakokrat na koncu povedi. Prav ta značilnost je ena od stalnic ustaljenega oklicnega obrazca vseh 22 let zapisovanja in navaja na misel, da se je knjiga naslonila na nemške oklicne obrazce. Vplivi nemščine kot živega jezika so veliko večji od latinskih elementov, v celoti zelo maloštevilnih in prepoznavnih skorajda le v besedju. Dosledno latinska so samo imena mesecev in zapisovanje datumov, pri uglednejših osebah tudi (sestavljena) osebna imena, mestoma še okrajšavi *D.* za *dominus* in *P. P.* za *patres*, medtem ko je le izjemoma kakšna vdova označena kot *vidua*. Razlika med živo rabo in umetnim latinskim zapisom je nadalje zgovorno nakazana s podčrtovanjem zanemarljivega števila latinskih pokrajinskih, krajevnih in poklicnih imen (npr. *Bavarus*, *Carinthie*, *sartor*).

Ustaljenost oklicnega obrazca in necnotna ortografija kot temeljni potezi obravnavanega oklicnega registra je mogoče zaznati že na pogled iz objave integralnega besedila prvih treh strani knjige, ki obsegajo obdobje do konca leta 1737. Tretja, ne najmanj pomembna značilnost, je dosledna podpisovanje zapisovalcev, trdno

izhodišče za proučevanje individualnih jezikovnih potez. Končno se v tako majhnem vzorec samo 22 vpisov, nastalih v manj kot treh mesecih, odraža širok razpon socialnih položajev poročencev: od predmestne revščine in rokodelskih pomočnikov do plemiških oseb z baronskim in grofovskim naslovom.

/str. 1/:

Ao Dni 1737 hi Augusto.

=20. hujus. *Hans Irg Babnig Ledig en Sallerske Gesell*²⁰ *poprei nublani, sdei vkamelze*²¹ *Ist: ufame Jungfrau*²² *Catharina ranziga G.*²³ *Adama hrich Kamelfhkiga purgaria, inu Zwölfferja*²⁴ *Sakonsko Hzher vkamelko Ist: Hualle.*

= 20. hujus. *Martini Befsezth vdouz is Iphanfke farve dama, im Ist: usame Nefho Gregorishko ledeg na Starem tergo Ist: Killer.*

= 30. huius. *Matthaeus Grofhl Ledig en Sidar S: Vitfke farre v: fhifhke Ist: Ufame Jero ranziga Micha Serneta Sakonsko Hzher pred PP.*²⁵ *franciscanarie Ist: Hualle.*

= 30. hujus *Juri Blashun Ledig en malzhommar utemovim Ist: ufame Jero Jacoba Telbana Sakonsko Hzher na Shadno Ist. Hualle. September.*

= 15. huius: *Juri Kramar vdanz en ribezh ukrakovim Ist: Ufame Mizzo odranziga Bostiana Malitha Sapnsheno vdnvo tudi vkrakovim Ist: Hualle.*

= 18. hujus: *D.*²⁶ *Joannes Firhenshuech Ledig purger Inu pixenshifter*²⁷ *na Starem tergo Ist: ufame Jungfrau Lnzia ranziga Sigmunda Melknarja Sakonsko Hzher na plazzo ulajousfhah uflushbe hui ist: Hualle.*

= 20. hujus *Andreas Meditsh vdouz na Iggi Ist: ufame Jungfrau Marianno G: Joan: Michhua Rainwalda purgaria hui mallarja Sakonsko Hzher na Krushue Camre Ist: Hualle.*

/str. 2/:

1727 September

= 20. hujus: *Lorenz Michelitsh Ledig en Kampelmacher*²⁸ *nrofhue gafse Ist. ufame Jungfrau Mizzo Jacoba ohalamarja Sakonsko Hzher nbelako Ist. Hualle*

= 22. hujus: *Mathias Redl ledig en Kollariski gsell Sa Capuchinarie ist: usame Mizzo ranzhega Andrea Shkoffeza Sakonsko Hzher poprei tudi Sa Capueinarie sdei simej pifsameh vratt ist. Kil.*

= 28. hujus: *Stahni G: Joannes Ludwig Urbau-*

20 Stiler-Gesell = vrvarski pomočnik.

21 Kannik.

22 Jungfrau = gospodična.

23 Gospod.

24 Zwölffer = dvanajstnik, mestni notranji svetnik, član 12-članskega mestnega notranjega sveta.

25 Patri.

26 Dominus = gospod.

27 Büchsenhiffter = puškar.

28 Kumpelmacher = glavnikar.

ziz vdovz en Medicina^e Dohtar u Novem Mesti isft: usame Gospodizhno Catharino Theresio ranzhega Slahtnega G: Ferdinanda Fraya von Freydenfeldt Sakonsko hzer, zhesti Shustarski mast isft: D: P:

October.

= 11. Injus: Adam Nimer vdouz na Spodneh Pollanah isft: usame Lacio ranzhega Marca Harketa Sakonsko hzer, v krakovem isft. Kil.

= Eodem. Micha Sherjon Ledig en Zeglar²⁹ vternovim Isft: usame Jero ranziga franceta Mangsherja Sakonsko hzher tudi vternovim Isft. Hualle.

= Eodem: D: Sabbas Riser purger inu Waisgarbar³⁰ na forstato³¹ Isft: usame Jungfrau Terefia ranziga G: Andreasa Boniu Sakonsko hzher Sa Capncinarje Isft. Hualle.

= Eodem: Shlahtni G: Ludwig felix Pogatsnig na brego Isft: usame Gospodizhno Anno Mario Teresio shlahtniga Gospada Joannesa Jacoba Westernacher zhastite feyerske Landtschafft³² Apotecarja Sakonsko Hzher. Hualle.

/str. 3/:

1737. october

= 13. Injus. Augustin Modrian en Sidarske pallir³³ vdouz Sarei Krishenfskih urat Isft: usame Alenko Matliua flivarja Sakonsko Hzher v shfshbe per Shlahtnim G: Marzinato in Herrn gassen³⁴ Isft. Hualle

= Eodem. Andrei Wellizh vdouz, en Sidarske gsell pred Staremi Nunami Isft: usame Alenko ranziga Micha Brefsarja Sakonsko Hzher pred Slapitskem mostam Ist. Hualle.

= 18. G: Jacob Torshiz, vdouz, purger im Lonzharske moister Snuei pifsanih vrat Isft: usame fravo Maria Rosalia od ranziga G. Jacoba Alexta Sapusheno vdovo vrebvo Isft. Hualle.

= 19. Laure Jushena ledig en Mefsarski gsell na Pifsaneh vratteh isft: usame Jungfrau Mario G: Juria Labocloria burgaria inu Mefsarskiga Moistra Sakonsko hzer, tudi na pifsaneh vratteh isft. Kil.

= 25. Vifsoku rojenu inu gnadlivi³⁵ Gospud Carl Joseph LB³⁶ Valvafor Ledig nafhe zhastite Landtschafft Peyfizer³⁷ vmorantfhe Isft: usame vifsoku rojeno gnadlivo graffino Gospodizhno ranziga Vifsoku rojeniga gnadliviga Graffa Wolff Waicharda Lamberga Sakonsko Hzher na novim tergo Isft. D: P:

= 28. Injus: Hans Sigmund Krauf Ledig en padarske gsell poprei utublani, Sdei inovin

mesto Isft: usame fravo³⁸ Vrslo od ranziga G: Josepha droz padarja inu purgaria inovin mesto Sapusheno vdovo inovin mesto Isft: Hualle. November 1737.

= 9. Injus. Anton Tonzhizh Ledig en Sidar Smei pifsanih vrat Isft: usame Nefho ranziga Marca Jagra Sakonsko Hzher uhrenovi gufsi Isft. Hualle.

= 15. Injus. Matthias Michelitsch Ledig Mefmar ukrtshenkeli Isft: usame Marianno odranziga Joannes Ivantshifsha Sapusheno vdovo inovin mesto. Hualle.

Zapisi oklicev, ki si po istem obrazu sledijo do konca knjige, jasno pričajo, da je bila knjiga namenjena neposredni interni evidenci. Duhovniki so besedilo prebirali iz knjige in ob vsakokratnem oklicu prečrtali eno od treh navpičnih črtic, s katerimi so beležili trikratno oklicanje. Ponekod so število opravljenih oklicev namesto s črticami zaznamovali s številkami 1 do 3. Domala vsi zapisi so tudi prečrtani v znamenje, da so zadevo uvrstili "ad aeta". Redkokje je najti še beležko o (zapoznelem) plačilu oklica (*solvit*) ali pripis, da je namesto poroke sledila njena prepoved (*est interdictus*),³⁹ pri čemer je moč zgolj ugibati, kakšni zadržki so v konkretnih primerih vodili k nesklenitvi zakonske zveze.

Zgovornost oklicne knjige, kakor bi mogli poimenovati relativno bogatost s podatki, se še toliko bolj pokaže ob primerjavi s sočasnima poročnima matičnima knjigama.⁴⁰ Število oklicev je razumljivo višje od števila porok, saj so nekateri pari stopili pred oltar v drugih župnijah, še posebej če nevesta ni bila Ljubljancanka ali ni živela v stolni župniji. Na drugi strani je v poročnih maticah najti tudi tuje pare, ki so se v Ljubljani samo poročili, niso pa bili tu oklicani. Ker so oklici nenazadnje namenjeni preprečevanju zlorab, je moral biti oklicani javnosti iz oklica povsem določno prepoznaven. Zategadelj so v oklicna besedila prišli podatki o natančnem bivališču, statusnem naslovu in poklicu, očetovemu imenu in statusu, o spremembah bivališču ter pri služinčadi pogosto še o tem, kje je oseba služila prej. Poročni matici iz obdobja 1718-1745 in 1745-1770 sta v primerjavi z oklicno knjigo podatkovno veliko bolj skopi. Poklic je prejkone redke, bivališče navedeno samo v primeru nedomačinov, ne pa po ljubljanskih mlicah in mestnih predelih, redke so tudi navedbe o službovanju. S poklicem in funkcijo so pri poroki označevali skraj samo imenitneže, t. j. nosilec plemiških in drugih naslovov, visokih uradniških funkcij in akademskih nazivov. Nekoliko se po nazivu gospod (*dominus* ali *D.*) ločijo od navadnih smrtnikov le še polnopravni meščani, o katerih

²⁹ Ziegler = opekar.

³⁰ Weißgerber = tigar.

³¹ Vorstadt = predmestje.

³² Landschaft = deželni stanov.

³³ Pallir = polir.

³⁴ Herrengasse = Gosposka ulica.

³⁵ Poslovenjeni nemški kalk: Hochgeborener gnädiger.

³⁶ Liber baron.

³⁷ Beisitzer = prisodnik; Landtschafflicher Beisitzer = deželan, član deželnih stanov.

³⁸ Frau = gospa.

³⁹ Npr. 29. 8. 1739, 3. 10. 1739, 24. 1. 1759.

⁴⁰ NŠALJ, ŽA Ljubljana - sv. Nikolaj, P 1718-1745, P 1745-1770.

poročni matici sicer prav tako praviloma ne povesta ničesar drugega. Zanje in tem bolj za ljudi iz nižjih socialnih slojev so pri poroki vpisovali samo najosnovnejše osebne podatke: ime, priimek, stan, očetovo ime ali v primeru neveste vdove še ime njenega prvega moža. Oklicna knjiga je tako v nasprotju s suhoparnostjo poročnih matic mala zakladnica za spoznavanje mestne socialne strukture, antropomastike, topo-

nomastike in delov življenjske poti oseb, "zlahtna" popestritev za spoznavanje posameznikove biografije ter vsekakor koristen pripomoček genealoškim raziskavam.

Povedano ponazarjajo predstavljeni primeri zapisa oklica in poroke petih izbranih parov. Na prvem mestu je vsakokrat naveden slovenski oklic, na drugem pa latinski vpis v poročni matici.

<p>Oklic 1. 1. 1738:</p> <p><i>Eodem: Thonus Jerman vdouz pred boshizham per G: Sternwirtu ushlushbe, Sdei per S: Florianu isft: usame Alenko ranzhega Juria Babousheka Sakonsko lzher, Sdei tudi per S: Florianu isft: Kil.</i></p>	<p>Poroka 9. 1. 1738:</p> <p><i>9. hujus Copulatus est/ Thomas Jerman viduus cum Sponsa Sua Helena iam deflorata defuncti Georgy Bobousheg filia legit: Isledita priči in poročevalec/</i></p>
<p>Oklic 31. 12. 1739:</p> <p><i>31. hujus: Jacob Segetmiller ledig en ferbarski⁴¹ gsell na Koroshkem is Bellaka Dama, nu isft: ufame fravo Gertraud od ranzhega G: Barthna Jakshizha burguria, nu ferbarskiga moiftra Sapusheno vdovo, Sa Capucinarie isft. Kil.</i></p>	<p>Poroka 11. 1. 1740:</p> <p><i>11. hujus copulatus est D:ominus/ Jacobus Segetmiller liber cum Sponsa Sua D:ominol Gertrude a defuncto D:ominol Bartholoma^o Jakshizh derelicta Vidua: Isledita priči in poročevalec/</i></p>
<p>Oklic 15. 5. 1741:</p> <p><i>15. Mathias Lauring ledig en Kernarski gsell poprei u Franciskanarski gasfi,⁴² sdei u gradishi isft: usame Margaretho od ranzhega Pstro Hozhevaria Sapusheno vdovo, urebri isft: Kil.</i></p>	<p>Poroka 28. 5. 1741:</p> <p><i>28. hujus: Copulatus est Mathias Lauring liber cum Sponsa Sua Margareta Hozhevarin derelicti vidua: Isledita priči in poročevalec/</i></p>
<p>Oklic 10. 2. 1745:</p> <p><i>10. hujus: Anthe Sternolla Ledig en Sidarske gesell vgradisho ist: ufame Vrfho ranzigu Lorenza Soyeria Sakonsko lzher per G: Caspar Kuyser na ftarem tergo vflushbe inn ist. Hualle</i></p>	<p>Poroka 28. 2. 1745:</p> <p><i>28. hujus copulatus est/ Joannes Sternolla Liber cum Sponsa Sua Ursula dleffuncti Laurenty Soyey filia legitima Isledita priči in poročevalec/</i></p>
<p>Oklic 1. 6. 1746:</p> <p><i>1. hujus: Joseph Prestert Ledig Shenzurske farre voklem ist: ufame Marjetho ranziga Andrea Kotsherja Sakonsko lzher per Shlahit: G. Knesenhof v flushbe, v gradisho ist: Hualle</i></p>	<p>Poroka 26. 6. 1746:</p> <p><i>26. hujus: copulatus est/ Josephus Prestert liber parochianus S: Georgy in Campestribus Superioris Carniolia^e cum sponsa sua Margaretha defuncti Andrea^e Kotsher filia legit:imal/ Isledita priči in poročevalec/</i></p>

⁴¹ Fürber = barvar.

⁴² Gasse = ulica.

Interni značaj oklicne knjige v primerjavi s sočasnim poročnim maticama se nazorno kaže v podpisih duhovnikov-zapisovalcev, ki jih pri oklicih sestavljajo zgolj priimki, njihove okrajšave ali sploh samo inicialke, pri porokah pa polno ime in funkcija. Praviloma je oklicevalec par tudi poročil, če le ni prišlo kaj vmes in je moral na njegovo mesto kot poročevalec vskočiti duhovniški kolega. V sočasnih poročnih matičnih knjigah je poleg tega razvidno, da so nekatere pare poročali tudi duhovniki od drugod, potem ko so jih oklicali razumljivo izključno duhovniki stolne župnije. Tako je zaslediti razne tuje poročevalce, neredko iz vrst stolnih kanonikov in drugih mestnih duhovnikov, nasprotno pa v 22 letih vodenja oklicne knjige vsega nekaj oklicevalcev. Skoraj celotno dobo od 1737 do srede leta 1756 je moč slediti vikarju Andreju Hvaletu s standardnim podpisom *Hualle*. Drugi vikar, po imenu Mihael Killer, ki je v oklicni knjigi uporabljal okrajšavi *Kil.* in *K.* ter le izjemoma celoten priimek, je prav tako izpričan dolgo obdobje, in sicer do začetka leta 1752. Precej manj parov kot oba vikarja je oklical duhovnik, podpisan v knjigi kot *D. P.* Ker v tem času iz poročne knjige ne poznamo duhovnika z ustreznima inicialkama, *D. P.* pa je poročal skoraj izključno samo "gosposke" mladoporočence, gre očitno za drug pomen okrajšave. Kot *D. P.* - podpis se pojavlja od začetka knjige vse do srede leta 1758 - se je podpisoval vsakokratni stolni župnik (*dominus parochus*), pri čemer je sprva srečati tudi podpisa: *Paroch.* in *D. Parochus*. Župnik si je samoumevno vseskozi pridrževal pravico oklicevanja imenitnejših oseb, glavina oklicev in porok pa je odpadla na oba vikarja. Killerja je leta 1752 zamenjal vikar Simon Reich s standardnim podpisom *Reich*, Hvaleta pa štiri leta pozneje Jožef Dudič, v oklicni knjigi označen kot *Duditsch*. Njuni imeni se nato izmenjuje pojavljata do konca obravnavane knjige.

Vsaj pet različnih oklicevalcev, kolikor je podpisov v knjigi, je jezikovni podobi zapisov razumljivo dajalo neko osebno noto. Ob pomankanju trdnega slovenskega knjižnega standarda je vsak zapisoval nekoliko po svoje, tako denimo isti duhovnik v istem dnevu isto besedo na dva ali celo več načinov.⁴³ Nekatere ponavljajoče se besede in sklanjatve so nadalje tipične samo za določenega zapisovalca. Medtem ko Hvale na primer piše *ysaue* ali *ysaue*, uporablja Killer za isto besedo navadni -s: *usame* ter tako kot *D. P.* prislov kraja *dama* v pomenu doma. Pri Dudiču je morda najbolj specifično zapisovanje besede *gnadhv*, ki jo drugi pišejo *gnadhiv* ali *gnadlev* (= milostljiv, iz nem. *gnädig*) ter *Iblana* za Ljubljano, ki je pri drugih zapisovalcih *Lublana* in veliko redkeje *Leblana*. Nesporne so

toorej poteze individualnega idioma, kakršnega je duhovnik prinesel iz mladostniškega okolja in ga bolj ali manj ohranjal vse dokumentirano obdobje. V kolikšni meri gre pri zapisih za mestno ljubljansčino, koliko za duhovnikov osebni idiom in koliko morda za vplive tiskane slovenske besede, bi bilo pač vprašanje za jezikoslovca.

Če pogledamo samo črkopis, je že na pogled jasno, da imamo opraviti z nedosledno bohoričico tiskov osrednjega slovenskega prostora, obogateno še z nekaterimi znaki: *w*, *y*, *x* in *B*. Opazna odstopanja srečamo pri rabi velike in male začetnice, ki se zdita na številnih mestih povsem nelogični - osebna imena pisana denimo z malo začetnico, predlogi ali glagoli z veliko. Zapis sičnikov in šumnikov kaže največ variacij in najmanj doslednosti pri uporabi znakov -s oziroma ostrega *f*. Tudi predlog -v je večji del knjige zlit z naslednjo besedo (*usshushbe*, v *shushbe*), zlasti opazno s krajevnim imenom (*vgorizze*, *vkauelze*), kar v petdesetih letih močno pojema z nastopom novih mlajših zapisovalcev. Gledano v celoti je bohoričica najdoslednejša pri zapisu čistih slovenskih leksemov, npr. *mefhnar*, *dellouz*, *ranzege*, *pred bosluzhau*, *sapusheno*, *hzher*. Pri osebnih imenih je viden vpliv latinske prakse: *Marjetho*, *Steppau*, *Matthias*, *Matthaeufha*, mestoma opazen tudi pri zapisu šumnikov v priimkih, npr. *Vrbanziz*. Sicer je pri rodbinskih imenih močnejša sled nemške ortografije: *Michelitsch*, *Ihlnitsh*, *Wisiak*, *Tshurn*, ki je še posebej zaznavna pri adaptiranih nemciizmihi: *Laudtschaffte*, *Mefsershuuda*, *pixenmacher*, *Baroknochar* ipd.

Zapisovalci so nemške besede mestoma pisali v gotici, tako praviloma enega pogosto rabljenih izrazov - *Jungfrau*.⁴⁴ Vendar se ta kot še večina drugih v gotici pisanih besed pojavlja tudi ali predvsem v latinici. To velja zlasti za nemška poimenovanja obrtniških poklicev, ki so se sicer v slovenščini povsem adaptirali in jih zapisovalci v oklicih niso občutili kot tujka. Zanimivo je že dejstvo, da so jih mestoma vendarle zabeležili v gotici. Takih primerov je v splošnem malo, denimo: *Pirpreyer*, *Brieftrager*, *Kauffman*, *Zwölffer*, *Hoffrichter*, *Verguldar*, *Verguldergesell*, *zingießfer*, *Seidenstraußwirkher*, *Ladendiener* in drugi.⁴⁵ Pri rabi gotice še bolj pritegne pozornost zapisovanje pridevniških oblik, dasiravno gre povečini za slovenske pridevnike. Gotično besedilo je v nadaljevanju pričnočega članka v razlikovanje od latiničnega podčrtano: *schlosserischer Master*, *Tischlerske moister*, *en girtürske gefsell*, *en Schlosarske gesell*. Posebnost

⁴⁴ Npr. 20. 8. 1737, 11. 10. 1737, 17. 1. 1737, 20. 1. 1738.

⁴⁵ Citati po vrstnem redu: 29. 9. 1753 (pivovar), 10. 6. 1758 (pismonoša), 8. 2. 1738 (trgovec), 27. 7. 1738 (dvanajstnik, član notranjega mestnega sveta), 8. 11. 1738 (pridvorni sodnik v samostanu Bistra), 27. 6. 1740 (pozlatur), 4. 11. 1755 (pozlatarski pomočnik), 25. 1. 1750 (kositar), 13. 2. 1740 (nogavičar) in 19. 10. 1741 (trgovski pomočnik).

⁴³ A. Hvale je denimo 12. januarja 1754 zapisal: *Satlerghke moister* in *Satlerfki moister*.

predstavljajo zlasti besede, pisane v mešanici obeh črkopisov, pri čemer je slovenska pripona v latinici: *feyerske Landtschuffte, Landtschafft-oberberriterja, Statritterjo, ausschlokurja, Laulnuerschallo, obereinnelunrja* - ter besede, kjer je v gotici samo del: *Lezeltarske moister, Capell-moister, en Landtschafft Pott, per G: Lambergisch Stallunrstro, per /.../ Kriegs Comissario*.⁴⁶ Podobno srečamo v gotici kombinirano nemško-slovensko besedilo: *Landtschafft (!) Peysizer in Herrn gußen* oziroma nekalko drugačno mešanico: *Keyf: Pixrumeister inu pixonmacher*.⁴⁷

Cele besedne zveze v nemščini in gotici so nadvse redke, zvečine uporabljene za poimenovanje paklicev in funkcij, ki se zaradi malostevilstva še niso prilagodili slovenskemu ušesu in se adaptirali na slovensko besedišče in skladnjo: *keiserlicher fortificationsschmidt, kuysertlich vndt köniq: schiff Verwahrer, rathsofficier inu Fleischkreizer Cufzir, Keyfl. Spiegel munufactur privilegirter Glafschneider und Spieglmacher, pey Keyfl. Schrankhen Mauth in Verhenke*, podobno kot malo rabljene besede, npr. *reitgraff* ali *rendtmaister*. Izbiri nemških konstrukcij (in gotice) je v navedenih primerih razumljivo botrovala zadrega, kako približati pojem slovenskemu poslušalstvu, kar se odraža tudi v drugih nemških besednih zvezab, četudi pisanib z latinskimi črkami, denimo: *Landtsvizdambisher Expeditor*.⁴⁸ Pri nekaterih poimenovanjih gre nasprotno za zavestno uporabo nemščine, ker je ženin izhajal iz nemškega jezikovnega prostora in ni bil več slovenščine. Leopold Nusdorfer iz Naborjeta v Kanalski dolini (danes Malbargetto) je bil denimo izjemoma oklican z besedami: *"gebürtig zu Marbürgett Vnter Lusaripery"*,⁴⁹ Janez Nepomuk Cronbaler in njegava izvoljenka, oba s Švabskega, pa takole: *"ein Schmittmacher gesell poprei ulubhmi silei in Kauffbetiern /.../ wrlshvabske Dufhelle in mesto Kuuffbeyern"*.⁵⁰ Neglede na to, ali je šlo resnično za tujce ali za domačine, so pri nekaterih nosilcih nemških priimkov le-te zapisali v gotici, česar je bila dubovnikova roka nmevno vajena iz pisanja nemških besedil: *G: Burthline Franinger, G: Antoni Schuster, G: Joan: Bapt: Gotscheuer, Valentin Kleindienst*.⁵¹ Prav tako so po ustaljeni

praksi vpisali v gotici nekaj plemiških naslovov, kakor: *Zoifs vlonf edlstein, Kappus vlonf Pichlstein, Florianzich von Grieufeldt, Hingerle in Hildenheimb*.⁵² Zanimiv je zapis slovenskega toponima Črnomelj v gotici in z nemškim imenom Tschernembl, vendar s slovenskim mestnikom (!): *vtschernemblem*.⁵³

Če laliko o rabi gotice in nemških besednih zvez govarimo kot o izjemab, je oklicna knjiga nasprotna polna v kranjsko slovenščino adaptiranih izrazov nemškega izvora. Stopnja adaptacije posameznega pojma, odražena v pregibnosti in glasovni prilagoditvi, je bila odvisna predvsem od pogostosti rabe. Splošno razširjeno besedje, zlasti obrtniške oznake (npr. *tishler*), je tako izpričano tudi v pridevniški obliki (*tishlerski gefell*), medtem ko so za redkejša poimenovanja rabili izvorne nemške sestavljenke (*Nadlergefell*). Analogna je dubleta *ua(i)ster-mojster*: prvo različico je zaslediti v sestavljenkah, druga pa pri veliki večini primerov, medtem ko se rokodelski pomačniki dosledno imenujejo *gesell, gsell* ipd. Najpogosteje rabljeni adaptirani izrazi zadevajo sicer posameznikov stan in družbeni položaj. Nepregibna ostaja beseda *leiligledeg* v pomenu samski/samska, kakor tudi *Jungfrau*, praviloma v gotici zapisana sopomenka za samico,⁵⁴ morda v originalnem črkopisu kot odraz neživega tujka v slovenskem mesnem govoru. Nasprotno je v alternativni z gospa zaslediti v vseh sklanib izraz *fravu*, znan sicer tudi iz drugih sodobnih besedil.⁵⁵ Meščani in tržani se imenujejo *burger, hurgar, purger* in *purgar*, pri čemer je zelo redka raba pridevniške izpeljanke: v *pergerskim shpittallo*⁵⁶ in *en burgarski Satlerski Moister u Ehrenhausu in Stayerskim*,⁵⁷ ki jo izjemoma srečamo tudi v nemščini: *purgerlicher druxler*.⁵⁸ Med častnimi naslovi, dobesednimi slavenskimi kalki, gre opozariti na adaptirani izraz *gnüdig*, izpričan kot *gnudliv/gnudlev, gnudlivu*.

V primerjavi s prevzemanjem iz nemščine si je dokumentirana ljubljansčina poročnih oklicev le peščico izrazov izposodila iz latinščine kot mrtvega jezika, pa še to ne neposredno. Take besede je namreč sprejela tudi nemščina in zadevajo največini cerkveno področje, npr. *u Collegiunne per P. P. Savitarieh, blifo PP. difcalcratnu*,⁵⁹ če izvzamemo zvečine modernejše besede posvetnega področja, kot so: *advocat, manufactur* ali *fabrica*.

⁴⁶ Po vrstnem redu: 11. 10. 1737 (štajerski ileželnj stanovj), 24. 7. 1749 (stanovski višji objezdnik), 25. 10. 1738 in 17. 4. 1739 (mestni sodnik), 24. 7. 1749 (nakladnik, pobiralec nakladnine), 24. 1. 1739 (ileželnj maršal), 28. 1. 1747 (glavni stanovski prejemnik), 22. 11. 1755 (medičarski mojster), 5. 1. 1750 (kapelnik), 5. 9. 1750 (stanovski sel), 6. 4. 1752 (nadkonjar), 3. 6. 1753 (vojni komisar).

⁴⁷ 13. 4. 1758 (deželan v Gusspiski ulici), 30. 4. 1738 (cesarski puškar).

⁴⁸ 11. 2. 1738 (vicedomski ekspeditor).

⁴⁹ 30. 5. 1744.

⁵⁰ 7. 9. 1753.

⁵¹ Po vrstnem redu: 4. 1. 1738, 7. 9. 1753, 4. 1. 1738, 7. 9. 1753, 8. 11. 1738.

⁵² Po vrstnem redu: 18. 3. 1753, 28. 1. 1747, 1. 2. 1738, 29. 8. 1739.

⁵³ 24. 7. 1749.

⁵⁴ Izjemoma je beseda 4. 8. 1753 sklanjana v sestavljenki *Camerjungfravo* (kromorna služkinja).

⁵⁵ Npr. "ranca frau Anna Magdalena Siviziuca" v slovenski prilegi, zapisani 11. 12. 1734 (ARS, Collectanea, fasc. 8, Testamenti, šivie Ana Magdalena).

⁵⁶ 1. 1. 1749.

⁵⁷ 18. 10. 1749.

⁵⁸ 2. 9. 1747.

⁵⁹ 6. 1. 1738, 24. 7. 1738.

V celoti gledano sta izbira črkopisa in prapovisa v našem registru povsem drugotnega pomena. Namen nad nameni je bila razumljivost besedila najširši javnosti, torej v vsakem primeru govorno-slušno razmerje med duhovnikom in srenjo pred pisno-vidno relacijo. Ta je bilo tako ali tako omejena zgolj na ozek krog duhovnikov, ki so morali oklice pisno oblikovati tako, da so jih brez težav prebrali in s prižnice posredovali ljudem. O tem pričajo na svoj način izjemno redke latinske oblike za poklicne oznake, toponime, etnike in etnonime. Če jih je duhovnik že zapisal latinsko, kot je bilo v praksi pri pisanju matičnih knjig (opr. *scriba, Crainburgensis, Saxo Drefdensis - Carinthi civis Greiffenburgensis, natus Lotharingia^e in Civitate Nubar*), jih je namreč podčrtal, vsekakor predvsem zato, da je pri branju opazil mesto, ki ga je bilo treba razložiti "po kranjsko". Takega opozorila na zapis v neživem jeziku ni potreboval pri splošno razširjenih latinskih kraticab: S. (sanctus, sveti), P.P. (patri), D. (dominus, gospod), L.B. (liber baron), pa tudi ne pri okrajšavah pogosto rabljenih nemških in adaptiranih besed: *keys/erlichl, guadl./vfl., vfon/* ter slovenske začetnice G. (gospod, gospa).

Kot rečeno, je obravnavana okliena knjiga v primerjavi s sodajnimi, starejšimi in mlajšimi matičnimi knjigami veliko bogatejši vir mestne in druge toponomastike, vrh vsega zapisane v živih slovenskih oblikah. Ker raziskovalci ljubljanskega mestnega imenoslovja knjige niso poznali,⁶⁰ je tem večja verjetnost, da so v njej tudi doslej še neznan ali v slovenščini še nedokumentirani mikrotoponimi. Prav tako utegne biti knjiga vir najstarejših slovenskih omenb drugih krajev, sosesk in župnij.

V pričujočem prispevku se področja mestne toponomastike samo dotaknem, v okviru preučevanja starejše ljubljanske zgodovine in imenoslovja pa bi vsekakor zaslužilo temeljitejšo obravnavo. Zanimiva so denimo poimenovanja nekaterih pomembnejših mestnih stavb, daljši opisni mikrotoponimi ali ugotovitev, da imajo nekateri deli mesta vedno samo nemško ime.

Če se najprej pomudimo pri t. i. fevdalnih poslopijih - gradovih in dvorcih, je treba poudariti, da je v slovenskem imenoslovju obstajal en sam *grad*,⁶¹ in sicer tisti na Grajskem hribu: *en gvardi faldat inu gffreitter na gradu* (11. 11. 1741); *pod gradom na pallanah* (27. 6. 1739); *na pallanah pod Gradom* (11. 4. 1739). Vicedomovo poslopje na levem bregu Ljubljane

je nosilo dvojno ime: *fištamijo* (iz nem. Vizedom-Amt) in *burgpurk* (nem. Burg), kot denimo v primerih: *pred fistamia* (27. 4. 1738), *pred Festamie* (30. 1. 1740), *u shleshe u Festamye* (1. 1. 1752), *pred Fistamio* (27. 1. 1759), *pret Purka al fistamia* (10. 2. 1759), *Raitts Officir v Purke* (8. 8. 1753), *Secretary per Gnadt. G. Baran vfon/Flachenfeldt v: purg* (19. 3. 1753). Nadalje je imela Ljubljana dve zgradbi-palači, imenovani *haf*, in sicer stiški dvorec pri sv. Jakobu: *v: Shittishkim hoffo* (9. 10. 1740, 23. 3. 1743), *u Shettishkim hoffu* (18. 6. 1745) ter turjaški knežji dvorec v Gradišču z dvema imenoma - firštov oziroma turjaški bof: *u Terjashkim hoffu* (6. 12. 1742), *v terjashkim hoffu* (1. 1. 1744), *paprei ufirshut Averspergavin hoffo* (16. 6. 1742); *v: graff: Ignati Aversperga hoffa* (6. 10. 1742), *v Fürstovem hoffo* (23. 6. 1753), *v firštavin hoffa* (22. 9. 1753), *v Fershtouma Hoffa* (7. 5. 1757), *v terjashkim hoffu* (3. 1. 1756). Tudi bližnje Križanke, posest nemškega viteškega reda, so izpričane v dveh variantah: *ukrihsenkeh* (15. 11. 1737) in *pred Krishania* (2. 8. 1738), iz česar je nastala pridevniška oblika križanski: *v Krishenske gaffe* (10. 6. 1742).

Od drugih pomembnih poslopij naj na prvem mestu omenim deželno hišo - lantovž: *u Landtaushe* (1. 2. 1738), *pred Lantoushan* (9. 2. 1744), *blisu Landtausa* (2. 5. 1749). Samosvojo slovenizacijo so doživela še druga nemška poimenovanja: za sinodnišnico - *na pulfrefshi* (29. 9. 1758), igrišče - *pret Palausau*⁶² (5. 2. 1757) in za mestno bastijo - *Sa Baschtijo* (6. 5. 1752). V knjigi nasprotno ni zaslediti mestne hiše - rotovža in okrožnega urada - kresije, temveč zgolj njuno uradništvo. Mikrotoponim Kres kot del Mestnega trga ne pomeni stavbe kresije, saj je dokumentiran še pred uvedbo okrožij: *pred Krefsam na plazza* (27. 6. 1739), *pred Krefsam v Lublani* (28. 5. 1749). V oklicni knjigi prav tako pogrešamo izraz kloster. Vse samostanske lokacije so namreč poimenovane samo po menihih in redovnicah, npr. *per P.P. Jesovitaryh u colegia* (6. 6. 1745), *pred PP Savitarie*⁶³ (9. 4. 1739), *pred PP Capucinarje* (22. 7. 1738), *Sa Capucinarie* (6. 6. 1739), *pred PP Augustinarie* (16. 1. 1740), *blifa PP: Augustinarjou* (18. 1. 1753), *Sa Zherne Menihe* (31. 1. 1739), *pred PP: franciscanarie* (30. 8. 1737), *blisu PP: Franciscanarjou* (2. 11. 1754), *pred Starem Numam*⁶⁴ (13. 10. 1737), *pred GG: Vrsfulinarzami* (10. 2. 1753), *sraum Gaspel Vrsfulinarz* (3. 2. 1759), *blifo GG: Clarifsa* (27. 7. 1755), *pret gg. Clarifsarze* (20. 9. 1754), *blisu teh Naveh Num*⁶⁵ (12. 7. 1741). Frančiškani so poleg tega dali še ime ulici in mestnim vratom: *u Franciskanovski gaffi* (15.

⁶⁰ Prim. zlasti Vlaro Valenčič, Zgodovina ljubljanskih uličnih imen, Ljubljana 1989, str. 8-21; Josip Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje, Kulturnozgodovinski opis, Ljubljana 1957, str. 187-194.

⁶¹ Na pomlečlju stečajno tako *grad* (*blisu Zheronmbhu u svazhu gradn* - 23. 6. 1747; *na hbriskim gradu* - 5. 1. 1751) kot *grščim* (*u Sribnu u grschim, u Sribenski gradim* - 16. 1. 1745; *u Mokritshko Gradim* in *Dobnovom* - 1. 6. 1748).

⁶² Iz nem. Ballhaus; prim. Valenčič, n. št., str. 30.

⁶³ Spručeno ime za jezuite (jezuitarji).

⁶⁴ Gre za klauis; napis "prvi Slovni Ammon" je namreč nad prečitanim "prvi G.G. Chuhorzoni".

⁶⁵ Uršulinke v predmestju.

5. 1741), na *francishkanarskeh uratteh* (23. 1. 1740). Redkokdaj se srečamo tudi z besedo cerkev - *S. Nicolausa zerkue* (5. 1. 1750), ki jo nadomeščajo veliko bolj udomačeni patrocinjii: *per S. Nicolauso* (1. 1. 1756), v *Shemiklaushe* (7. 6. 1755), *per S. Floriann* (29. 8. 1738). Škofijski dvorec, domovanje ljubljanskega knezoškofa (*firshta imi shkoffa nafstuga* - 19. 1. 1750), se dosledno navaja z imenom častitljive starosti: v: *Shkoffije* (6. 5. 1741).

Med poročenci obravnavanega obdobja je bilo tudi nekaj delavcev iz ljubljanskih manufaktur, največ iz svilarne v lasti trgovca Jerneja Čebula. Obrat je začel delovati kakšno desetletje pred začetkom vodenja oklicnega registra in je zaprl vrata po letu 1754. Prva omemba v oklicni knjigi ga imenuje: *na Fabrike u Gradishe* (20. 9. 1738), sicer pa po lastniku: *u Zhebulove fabrike* (3. 11. 1738) in po proizvodnji: *is fhidane fabrike* (29. 7. 1741). Precej manjkrat se omenja stanovska suknarna, ki je prešla že leta 1747 v zasebne roke: *na Landtshaffine fabrike* (26. 5. 1744, 8. 7. 1747).⁶⁶

Tedanja Ljubljana kot vse kaže ni poznala pojma ulice/ulica ali pa ta vsaj ni bil običajen za pomensko natančno opredeljeno mestno gaso. Vpliv nemškega izraza se očitno odraža že na izvirnem načinu zapisa z ostrim *ß*, tako denimo: *uhrenovi gasfi* (9. 11. 1737), *u Shpetauske gasfi* (30. 1. 1739), v *Krishenske gasfe* (10. 6. 1742), *konz rashne gasfe* (19. 1. 1738), v: *Judovske gasfe* (8. 11. 1738), *vlingoukini gasfe* (13. 4. 1749), *u franciskanarski gasfi* (8. 5. 1751), *u: Sallentingarjove gasfe*⁶⁷ (24. 1. 1750). Pri tem je treba posebej opozoriti na fenomen Gosposke ulice, ki so jo vedno pisali v nemščini in gotici: *in Herrn gasßen* (13. 10. 1737, 23. 8. 1739), *in Herrngasßen* (11. 2. 1738); *in Herrn Gasßen* (6. 10. 1751). Postavlja se vprašanje, ali je bilo ime resnično tako domače in znano vsemu mestnemu življu, da le-to za ulico sploh ni potrebovalo slovenske ustreznice.⁶⁸ Nasprotno se v oklicih vedno navaja "Križenska gasa" in le enkrat izjemoma nje-no nemško ime v gotici: *in der Teytschen gasßen* (8. 6. 1748). Tretji primer nemškega mikrotoponima je Novi svet v kapucinskem predmestju, pisan izmenoma v latinici *Ney Weht* (17. 4. 1751) in gotici *na Neyweht* (12. 1. 1753).

Prav tako je opaziti neko posebnost pri treh ljubljanskih trgih. Slovenski naziv trg je bil v rabi samo pri obeh stranskih trgih - Starem in Novem: *na starem tergu pred sterno* (10. 6.

1740); *na Starem tergo* (19. 11. 1753), *na starmo Tergo* (21. 10. 1758), *na novim tergo* (18. 1. 1741), *na novem tergu* (20. 1. 1753). Današnji mestni trg je nasprotno ves čas samo *plac*: *na plazzu* (25. 10. 1738), *na plazzo* (24. 9. 1740), *is plaza u gasfi* (17. 1. 1741), *na plazo bliso Lahousha* (23. 6. 1753).

Poleg velikega števila služinčadi, pri kateri so navedli ime gospodarja, so duhovniki za lažjo identifikacijo manj znanih oseb včasih zapisali tudi podatek, v čigavi hiši ta oseba prebiva, npr.: *Sedei v Graff Ignati Auersperg hishe* (20. 1. 1753), *na Bregu v Bisenthalove hishe* (20. 5. 1756), *Draxlerski Geffel Sa PP. Capucinerie v Gladikove hishe* (29. 5. 1757), *Brieftrager v fhtern Wirtove Hishe Sa P. P. Capucinarje* (10. 6. 1758). Med hišami je zaslediti nekatere v lasti mesta, kakor denimo v teh primerih: *Wahit maister s Iblane v Mestni hishe sraum Noviga Sydaina* (1. 10. 1757), *gmein mestni vosnig na ceiste v gmein Mestne hishe* (28. 1. 1758).

Iz obzidanega mestnega jedra sta na drugi breg Ljubljanice vodila Špitalski in Šuštarški most: *pred Shpitaufkem mostam* (13. 10. 1737), *na Shusterskimu mafnu* (20. 7. 1749), zadnji k Novemu trgu, ki ga je prav tako obdajalo mestno obzidje. Le-tega spričuje oklicna knjiga največkrat z imenom ulice Za Zidom: *Sa Sidam* (7. 7. 1741), *Sa sidan* (5. 1. 1754), sicer pa na drugih mestih kot "zidanje": *blifo Noviga Sidania* (18. 11. 1752), *per S. Nicolauso vfidanio* (1. 1. 1756). Razmeroma pogosto se omenjajo mestna vrata: *is vodneh vrat* (22. 5. 1740), *na francishkanarskeh uratteh* (23. 1. 1740), *funei krishanskeh vratt* (15. 2. 1738), *na pifšanih vratah* (21. 6. 1738), *funei pifšaneh vratt* (29. 1. 1752), *Sumei Shpitauskeh vrat* (23. 2. 1754). Onkraj vrat so se začenjale predmestja, zvečine imenovana samo z lastnim imenom - *u gradishe* (6. 8. 1741), *v ternovim* (10. 1. 1738), *ukrakovim* (18. 1. 1738), *na Spodneh pollanah* (13. 4. 1738), *na pollanah* (29. 6. 1741), sicer pa z nemškim izrazom Forštat: *na forshat* (20. 9. 1738), *na Forshatate* (27. 8. 1740), *na forshatati* (27. 4. 1748), *na forshatato* (2. 5. 1750). Tu se je mestna toponomastika tudi dokončno izgubila v podeželski. Njeni zadnji izrastki so segali do primestnih pristav, za katere poznamo dvojnost slovensko-nemškega poimenovanja: *na Krishenskim Mayrhoffo* (15. 5. 1739), *vprifstave Gnadl: G: Baron Erberga* (18. 6. 1746), *v mestne pristave na Ceste* (19. 1. 1755).

O pisavi in poimenovanju drugih krajev in dežel velja splošna ugotovitev, da so toponimi s slovenskega etničnega ozemlja in njegovega obrobja dosledno slovenski (npr. *na Koroshkem is Bellaka Dana* - 31. 12. 1739, *ubellkouze*⁶⁹ *na Koroshkim* - 3. 8. 1754, *u Zhellouzhe* - 18. 6. 1738, *u Terfte* - 9. 5. 1738) ali vsaj prilagojeni

⁶⁶ Literaturo o obeh obratih gl. v: Jože Žontar, Ljubljana v 18. in v prvi polovici 19. stoletja: Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984, str. 159.

⁶⁷ O etimologiji imena današnje Salendrove ulice prim. Valenčič, n. d., str. 16.

⁶⁸ Po tiskanem razglasu iz leta 1787, prvem uradnem dokumentu z ulično razdelitvijo, je imela Herengasse slovensko ustreznico Fistsanska gassa po štiri desetletja prej razpuščenem vice-domskem uradu - Fištamiji (Valenčič, n. d., str. 26).

⁶⁹ Velikovec.

slovenski izgovorjavi (*n Ehrenhausu*⁷⁰ *na Stajerskim* - 18. 10. 1749), če ne upoštevamo italijanskega imena za Koper (*Sa Capo Istrio dama* - 6. 4. 1738) in nemškega za Naborjet/Malborgetto v Kanalski dolini (*zn Marbürgett* - 30. 5. 1744). Enaka velja tudi za večino hrvaških krajev, izvzemši zopet nekatere primorske (*Cornial, Bnccari*).⁷¹ Prav tako so dosledno uporabljali slovenska imena za sosednje dežele: *na Stajerskim* (25. 1. 1738), *na Koroshkem is Bellaka Dama* (31. 12. 1739), *na Hrovashkem* (20. 11. 1739), imena oddaljenejših pa tako kot imena tamkajšnjih mest zapisovali različno: *is Poyrske deshelle* (28. 6. 1743), *is Estraiherske Dshelle* (7. 6. 1755), *vschwabske Dshelle v mesto Kauffbeyern* (7. 9. 1753), *tega Kralizhniga Mesta Loudek is Imenanc* (24. 5. 1758), *zu Lieüchtenberg in der obermpfalz* (5. 1. 1750), *gebahren zn Knuffstein in Tyroll* (2. 9. 1747), *in Mahren in Höfflein Pfarr* (22. 10. 1746), *in Pöhnen zn eifenberg gebürtig* (31. 10. 1746). Pri tem je odločalo več dejavnikov, predvsem stopnja poznavanja kraja/dežele ter izbira jezika - nemščine ozirama slovenščine, kat rečeno pogosto z namenom, da bi oklice razumela tudi oklicana tuja oseba. Slovenska so ostajala splošno znana poimenovanja večjih mest v habsburških dednih deželah, denimo *na Dmei* (24. 5. 1738), *n Dmeju* (10. 10. 1743), *n gradzn* (30. 5. 1745) ali *u nemskem Grazo* (24. 9. 1756).

Knjiga ina v vsebinskem pogledu nesporno največjo težo kot dokument **socialne strukture**, podane v živem ljudskem jeziku kranjskega glavnega mesta. Posameznikov družbeni položaj ni izražen samo s poklicno dejavnostjo in morebitnim statusnim naslovom, temveč v nič manjši meri z bivališčem in z osebnim imenom, zapisanim v obliki, kakršna je bila zanj običajna ali v vsakdanji rabi vsaj najpogostejša. Skupek vseh navedb nam osebo približa veliko bolj plastično kot razmeroma mrtva črka na papirju formalističnih, vsebinsko suhih latinskih župnijskih matičnih knjig ali nemških uradnih seznamov mestnih poklicev.

Bralčevo pozornost najprej pritegnejo **načini naslavljanja** kot navzven prepoznavno znamenje socialnega razlikovanja, navedeno pogosto na prvem mestu pred imenom in drugimi osebnimi podatki. Slovensko naslavljanje je posebnost zaradi jezika, sicer pa zvesta preslikava nemškega, izražena v slovenščini s pomočjo kalkov in ob pomanjkanju le-teh z adaptiranimi nemeizmi. Lestvica vrednostnih oznak se v bistvu začinja pri osebni brez kakršnih koli statusnih pridevkov, denimo: *vdouz en Mestni Vahar* (6. 6. 1739), *en Sgonarski gsell* (8. 5. 1751) ali *ranziga Michela Pallanza Sakonsko Hzer* (4. 1. 1738). Navzgor vodi pot prek stopnje gospodov in gospa, ki se začinja že pri nižjem uradništvu - G:

/N.N./ en Shrihar na Apalte (19. 3. 1753), G: */N.N./ registratars: adjuant per nafhe zhaftite repräsentantshoffte na starem tergo* (23. 2. 1753) - in imenitnejših trgovskih pomočnikih: *Gospud /N.N./ en Ladendiener na plazzo* (19. 10. 1741) ter nadaljuje pri polnopravnih meščanih, pri katerih je "gosposki" naziv obvezen: G: */N.N./ purger inu handsluchmacher vrostne gaffe* (17. 6. 1741), *fravo Vrfulo od ranziga G: /N.N./ padarja inu pargaria inovim mesto* (28. 10. 1737).

Starejši adaptirani nemeizem žlahtni/žlahtna pomeni višjo stopnjo socialne lestvice, ki pa ni nujno povezana s plemiškimi osebami in naslovi. Žlahtni je slej ko prej vsak nemški "Edler Herr", uporabljan precej poljubno, tako neredko tudi za uglednejše meščane, imoviteče, svetne izobražence, častnike in višje neplemiško uradništvo: *Shlahtni G: /N. N./ vdouz inu zwölffer* (27. 7. 1738), *Slahtnega G: /N. N./ Oberstatt Camrerja Sakonsko hzer na plazn* (21. 1. 1741), *Slahtni G: /N. N./ en Cefsarski proviandt Commissari n Roshlini na Hrovashkem* (20. 11. 1739), *Slahtni Gospud /N. N./ en Medicinae Dohtar blisu Novoh Num* (14. 5. 1738), *Slahtni G: /N. N./ od Zhaftitiga Regimenta Generala Von Sherzher en OberLeüttenwoidt is Carlouzha dama* (1. 1. 1752), *per Shlahtnimo Gospodu Postmajstro v shlshlbe* (23. 5. 1750), *shlahtne Gospud /N. N./ Cafsarske Banke Cafsier v Lublani* (3. 6. 1758).

Med "žlahtnimi" gospodi je malo takih, ki so se mogli izkazati s plemiškimi listinami, če pa že, je šlo največkrat za komaj pridobljeno plemiško diplomu. "Žlahtni" so poplemenitenci oziroma nižje plemstvo, pri katerem tudi zato ni zadržkov, da se ne bi poročalo z neplemiškimi osebami. Tipičen primer je znameniti botanik in naravoslovec italijanskega rodu Janez Anton Scopoli, ki je bil 2. februarja 1758 oklican kot ženin Ljubljancanke iz poplemenitene rodbine. Oba mladoporočenca sta sicer pripadala "žlahtni gospodi", vendar s pomenljivo razliko v predlogu "von", ki ga je nosila samo nevesta:

"Shlahtni G: Joann Antoni Scopoli udouz Medicinae Doctor v Nemske Idris Ist. usame Gospodizhno Mario Catharino Shlahtniga G: Sebastiana von Franchenfeld, sakonsko hzher pret Kridno Camro Ist."

Nižje plemstvo, naslavljanu s predikatom žlahten/žlahtna, je kajpak stremelo po zakonskih tovariših višjega ranga, ki jim je šel naziv gnadljiv/gnadljiva. Takšen mešani "žlahtno-gnadljivi" par so bili starši barona Žige Zoisa. Stolni župnik (D. P.) pri sv. Nikolaju jih je 28. januarja 1747 oklical z besedami:

"Shlahtni Gospud Michael Angelus Zoifs von/ Edlstein Udouz na brego Ist: vsame dobro rojeno Gnadlivo Gospodizhno Johanno Catharino Gnadliva Gospuda Sigmunda Kappus von/ Pichlstein obereimehnerja Sakonsko Gospodizhno Hzher na brego ist."

Iz nemškega gnädig prevzeti pridevnik gnad-

⁷⁰ Ehrenhausen/Ernovž.

⁷¹ Kmunjat pri Pulju in Bakar v Kvamerskem zalivu.

ljiv je šel praviloma imenitnejši plemiški gospodi in se zato neredko pojavlja še z drugimi okrasnimi pridevniki in plemiškimi nazivi. Pri tem je zanimivo spremljati kalke nemških variant naslavljanja, prepletene z adaptiranimi besedami, in pojave (ne)pregibanja plemiških naslovov, kot so: baron, grof in knez skupaj z ženskimi oblikami. Samo gnadljive se navadno imenujejo plemiške osebe, o katerih govori knjiga posredno: *per gnadl. G: Baron v/on/ Ekhn* (11. 1. 1738), *per gnadl. G: Barono Hallerstein* (31. 1. 1738); *per gnadl. Gospe Baron Erberze* (30. 5. 1744), *per gnadl. Graffn van Gallemborg* (30. 1. 1750); *per gnadl. ne v Schwatzeibach* (21. 6. 1738), *per gnadl. Gospe Bavonefe von Gall* (3. 10. 1750), *gnadl. firšta inu shkoffa uafšiga rendtmaister v: Shkoffije* (19. 1. 1750).

Kadar so se ljudje njihovega položaja poročali, jim stolnični duhovniki niso pozabili dodati k imenu polnega naslova, dobesedno prevedenega nemškega kalka:

Wahl geboren - dobro rojeni: *dobrn rojeni Gnadl. G. Joseph Freyherr Von Marenzi ledig n Terste* (9. 5. 1738); *dobrnrojeniga G: Martina Freyherra von Aichtburg Sakansko hzer n Sheupafsu blisu gorizhe* (24. 10. 1739), *dobrn rojeni gnadlivi Gospid Petrus de Denario vice hanbtman v: Buccari*⁷² *ledig* (9. 4. 1741), *dobrn-rojena gnadlivo Gospo Mario Sufanno ad ranziga Gnadlivi G: Crescentia Prikner Sapušheno vdnvo* (20. 5. 1738).

Edl geboren - žlahtno rojeni: *dobrn, in Slahntm rajeni gnadlevi G: Joseph Antoni Vermatti de Vermersfeldt* (1. 2. 1738), *ranzhega slahntu rojeniga gnadleviga G: Johan Mihelna Florianzizha von Grienfeldt Sakansko Gaspodizhno hzer* (1. 2. 1738).

Hoch geboren - visoko rojeni: *Vifšokn rojeni gnadlivi Gospid Georg Seifrid Freyherr v/on/ Valvafor Svidemske farre Saverham* (20. 5. 1738), *Vifšoku rojeni inu gnadlivi Gospid Carl Joseph LB. Valvasor ledig* (25. 10. 1737), *vifšoku rojeno gnadlivo graffina Gospodizhno ranziga Vifšokn rojeniga gnadlivi Graffa Wolff Waicharda Lamberga Sakanska Hzher* (25. 10. 1737), *vifšoku rojeni gnadlevi D: Alexander Suetliga Rinskiga Kraleftva graff von Aversperg vdan v Kerskim* (16. 1. 1745), *vifšokn inu dobrn rojeni gnadl. reihsgraff Gnida v/on/ Stavenberg* (28. 9. 1749).

Hoch würdig - visoko vredni, visoko častivredni: *per vifšoku nrednimo gnadlivo firšta v: Shkoffije* (6. 5. 1741), *per Vifšokn Zhasstnrednimo gnadlevna firšta in shkoffn n Shlesbe* (20. 2. 1740), *per Vifšokn nrednimo gnadlivo firšto v: Shkoffije* (6. 5. 1741).

Zlasti za visoke deželne službe je bil v rabi naslov ekselenea (*Excellenz*), ki ga stolna duhovščina spričo tujega zvena zvečine niti ni poskušala sklanjati: *per Excellenz gnadl: graff*

Sauran Laudthanbtman (18. 1. 1741), *per Excell. graff: Autonu von Aversperg LandtsVerwalteriu* (10. 5. 1738), *per Excell: graff Aversperg Landtmarschallo pred Kreshenke* (24. 1. 1739), *per Excell: graff Landtvizdom* (31. 1. 1739), zaslediti pa ga je tudi v adaptirani pridevniški obliki *Excelleni: per Excelleni gnadl. graff. v Lamberg* (29. 6. 1752). Na drugi strani so mestoma tako naslavljali tudi visoko plemstvo: *per Excellenz Gnad. Graff Lepald Lanberg na novem tergu* (20. 1. 1753) in izjemoma še kakšnega zaslužnega izobraženca, kakor ranziga *Excell: Shlahntuiga G: Georg: Wolffganga Shigria medicin dohtarja* (14. 4. 1739).

Nekaterim doktorjem medicine, predvsem pa doktorjem prava, je šel ne glede na izvor in stan naslov "visoka učeni", in sicer po nemškem "Hoch gelehrt": *Slahnti, nu Vifšoku vuzheni G: Fridericus Baronio de Rosenthal ledig en Medicinae Dohtar in Herrn gassen* (23. 8. 1739), *Slahnti, nu Vifšoku vuzheni G: Johan Anton von Pnehentall vdan J. V.*⁷³ *Dohtar nashe zhastite Landtschafft in perseshen Advocat* (6. 4. 1738), *Shlahnti inu vifšoku vuzheni G: /N. N./ J. V. Dohtar vloke*⁷⁴ (8. 11. 1738).

Če se še enkrat vrnemo k najsplošnejšim oblikam naslavljanja, je trebna opozoriti, da so le-te za maške manj številne kot za ženske. Pri moških srečamo ob stanovskih oznakah zakonski sin in vdovec edinole gospoda (*gospnd, gespnd, gospod*). Mestoma ga sicer nadomešča latinska okrajšava *D.*, ki jo je oklicevalce pač sproti poslovenil v gospoda, nikjer pa ni zabeležen nemški *Herr*, če seveda izvzamemo že obravnavano izpeljanko *Herrngasse*. Za ženske je nabor častnih naslovov širši, saj so se poleg zakonskih hčera in (zapuščeni) vdov glasile s prižnice besede: *gospa (gespa), frava, gospodična* in nemška *Jungfrau*. Sobesedilo konkretnih primerov spričuje, da izbiri med sinonimoma *gospa-frava* ter *gospodična-Jungfrau* nista botrovala naključje in poljubnost. Med *fravo* in *gospo*, oznakama za poročeno žensko oziroma v primerih nevest za vdovo, je obstajala pomenljiva razlika. Za *fravo* je veljala soproga meščana ali širše človeka, ki mu je pripadal naziv gospoda, npr. *ufame fravo Vrfulo od ranziga G: Josepha droz padarja inu pnrgeria uvovim mesto Sapušhena vdovo* (28. 10. 1737), *ufame fravo Anna Maria od ranziga G: Joamesa Callin Sapušhena vdnva na Verhürke* (4. 1. 1738). Naziv *gospa* je bil nasprotno namenjen predvsem pleminjcem: *vifšokn rojeno gnadlivo Gospo graffina Rosalia od ranziga vifšokn rajeniga gnadl G: Francisca draff v/on/ Engelshaus Sapušhena vdnvo* (13. 4. 1738), *per gnadl. Gospe Baronefe von Gall* (3. 10. 1750) in redovnicam: *prnte GG: Clarifbarzau* (1. 2. 1754), *sramm Gospel Vrstmularv* (3. 2. 1759).

⁷³ Juris utriusque = obojega prava.

⁷⁴ Školja Loka.

⁷² Glavarjev namestnik v Bakru.

Jungfrau je sicer izjemoma lahko označba za razmeroma preprosto, (nemščansko), a mestno dekle: *Jungfrau Mizzo Jacoba ohalomarja Sakonsko hzher ubelako* (20. 9. 1737), vendar praviloma za hčerko meščana oziroma očeta, naslavljane z gospodom: *usame Jungfrau Mario G: Juria Labochoria burgaria inu Mefsarskiga Moistra Sakonsko hzer* (19. 10. 1737). *Jungfrau* je torej statusno ustrezala neporočeni *fravi*, tako kot je bila *gospodična* hčerka *gospe*. Duhovniki so natanko vedeli, katero nevesto smejo imenovati *gospodična* in katero samo *Jungfrau*, odtod tudi samocenzura oklicevalca pri vpisu z dne 25. januarja 1738: *ufame Gospodizhmo* [prečrtano in popravljeno: *Jungfrau Mario Eleonora Shlahtniga* [prečrtano in popravljeno: *ranzhlega G: Joannes Adalberto Skoblna Sakonsko hzher Sedej u Celli na Stajerskim*. Slovenski naslov *gospodična* so pri oklicih namreč nosile hčerke plemičev in kvečjemu še gosposkih izobrazencev: *Gospodizhmo Francisco Josepho Von Walterstein* (9. 5. 1738), *Gospodizhmo Mario Soplna Shlahtniga G: Franz Antona de Georgio Sakonsko Hzher* (27. 7. 1738), *Gospodizhmo Mario Justino ranzhlega G: Antona de Vrbani Solicitataria Sakonsko hzer* (6. 4. 1738), *Gospodizhmo Mario Anno Catharino ranziga Vifsoku rojeniga gnadliva G: Carl Heinricha graffa vfon/ Wazenberg Sakonsko Hzher* (24. 7. 1738). Končno velja še pristaviti, da *gospodična* nima nikoli ustreznice v nemški *Fräulein*.

Zgornji primeri so hkrati že precej povedali o osebnih imenih in priimkih kot poglavitnem elementu vsakega oklica. Odgovore na porajajoča se vprašanja s področja antropomastike bi dala šele natančna raziskava, ki bi upoštevala tudi socialni položaj nosileev. Na tem mestu kaže ob natresenih primerih opozoriti vsaj na nekatere splošne ugotovitve. Plemiška osebna imena, sestavljena iz dveh ali več imen, so praviloma zapisana v izvorni latinski ali nemško obarvani obliki. Posnemajo jih dvojna imena meščanov, pri katerih je opazna še močnejša nota t. i. klicnih imen. Neredko ostajajo dvojna ženska imena v imenovalniku, kjer bi morala biti v tožilniku: *ufame fravo Anna Maria* (4. 1. 1738), pri moških imenih pa je sklanjano samo zadnje: *ranziga Hans Jacoba Rieblasia* (24. 4. 1756). Med ženskimi imeni gre opozoriti še na nepregibnost imena Elisabeth: *ufame Jungfrau Elisabeth* (8. 2. 1738, 9. 4. 1739). Slovenske oblike so razumljivo zastopane pri kmečkih ljudeh in v mestnih nižjih slojih s tendenco pojemanja po socialni lestvici navzgor.

O povezavi socialnega položaja in osebnega imena najbolj neposredno pričajo konkretni izbrani primeri. Ime Janez nastopa denimo v teh oblikah: *Anže - Anshe Merez ledig en kineteske kramar u Krakovem* (28. 6. 1750), *Hans - Hans Irg Paher ledig en Lakay* (5. 1. 1752), *Joannes - Joannes Barkelz ledig en Lokay* (3. 10. 1750), *Johan - Slahtni, in Vifsoku vuzzheni G: Johan*

Anton von Puchentoll vdouz J. V. Dolnar (6. 4. 1738). Jurij se pojavlja kot Jurij - *G: Juria Labochoria burgaria inu Mefsarskiga Moistra* (19. 10. 1737) in Georg - *od ranzhlega G: Georga Erarina Weissa Kanffmano* (18. 1. 1741), *Vifsoku rojeni gnadlivi Gospod Georg Seifrid Freyherr vfon/ Valvasor* (20. 5. 1738). V vsaj treh osnovnih variantah je srečati Marijo, in sicer kot Marijo - *Jungfrau Mario ranzhlega G: Josepho Sluga burgaria in Peka sakonsko hzer* (17. 1. 1738), *Mico - Mizzo od ranziga Juria Haffner Sapisheno ruduvo na Ceste* (15. 9. 1752) in *Mino - Mino Ivanizo* (7. 7. 1753). Nenazadnje je imela pri zapisovanju imena vloge tudi ctnična oziroma jezikovna pripadnost nosilca. Manj je opazna pri tujcih iz nemških dežel, kakršen je bil Saksonce *Christian Gottlob Hebler* iz Dresdna (8. 6. 1754), bolj pa po latinskem zapisu italijanskih imen: *G: Anton Fortmatus Valle ledig Sa Capo Istrio dama* (6. 4. 1738), *dobri rojeni gnadlivi Gospod Petrus Felix de Denario vice hanthman v: Baccari* (9. 4. 1741).

V primerjavi z današnjo cerkveno prakso nesklanjanja priimkov (npr. Janeza Dolgan) je bilo oklicavanje priimkov v času oklicne knjige slovnično "pravilnejše" kot danes. Le izjemoma namreč priimek ni dobil ustreznice končnice, kar je še najbolj pogosto pri plemiških predikatih, npr. *Florianzizha von Grienfeldt* (1. 2. 1738) ali *graff: Antom von Aversperg* (10. 5. 1738). Pri ženskih oblikah priimkov gre za značilnost dobe, ki nikakor ni imela današnjega negativnega prizvoka. Za nekaj samoumevnega je namreč veljalo, da so ženskam vseh slojev pridajali k priimku sufiks -ca, -ka ali -vka. Tako srečamo preprosti ženski *Nesko Lippesliko* (13. 2. 1745) in *Mino Ivanizo* (7. 7. 1753) ali pa služinčad *per Gospe Blanshartonke nfluflhe* (3. 6. 1745), *per gospe Groffhionke* (20. 7. 1749), *per Gospe Hoffmanze* (23. 8. 1757), *per gnadl. Gospe Zergollarze* (3. 1. 1755), *per gnadl. Gospe Baron Erberze* (30. 5. 1744), itd. Redkost med ženskimi oblikami priimkov je nemška končnica -in, kakor: *per G: /ospe/ Weittenhillerin* (22. 5. 1748) ali: *fravo Mario Anno Adlesluzhin* (11. 2. 1738). Tudi nespremenjena moška oblika priimka ni ravno pogosta, če ne gre za plemiški naslov nosilke. Tako denimo zasledimo primer tuje zvečnega rodbinskega imena: *per Frave Podvissosfi vdovi* (28. 5. 1747).

Gledano v celoti so s področja imenoslovja v knjigi najslabše zastopani vzdevki, ki samoumevno niso sodili na prižnico. In vendar se jim tu in tam ni bilo mogoče izogniti, če je hotel duhovnik natančno opredeliti, kje oklicani stanuje. Tako je bila 4. februarja 1741 oklicana nevesta, v službi *per Frave Nemski pekonke svann Tranzhe*. Dovolj znana po imenu in ne po priimku je morala biti tudi Nežica, ki je zaposlovala dekle iz okolice Turjaka, *sedej per Nesheze pret Jesnjarsko Shterno v sluflhe* (20. 1. 1759).

Pri domala sleherni oklicani osebi je poleg imena, stanu, morebitnega statusnega naziva in bivališča zabeležena tudi njena **poklicna dejavnost** in pri nevestah, kolikor se ne preživljajo same kot služkinje, še poklic očeta. Izjeme so kmečki ljudje, namesto s poklicem označeni s krajem izvora, in nekatere ženske osebe nižjega socialnega položaja, za katere je zapisano samo očetovo ime. Če paleta poklicnih oznak primerjamo z nabarom osebnih imen, je ta še dosti bolj pestra in zgovorna.

Prav zato ji kaže v pričujoči obravnavi vira posvetiti tudi največ prostora. Poklicne dejavnosti so v nadaljevanju vsebinsko razdeljene na skupine. Za vsako je narejen izbor "tipičnih" oziroma dovolj zgovornih primerov. Poleg poklica in posameznikovega mesta v njem (mojster, pomočnik) navajam bivališče in morebitni statusni naziv (gospod, meščan) kot razpoznavni znamenji vrednotenja določene dejavnosti. Že na pogled so denimo očitne razlike med značilno mestnimi in predmestnimi poklici. Statusni naslov daje rangiranju še dodatno težo, pri čemer velja opozoriti, da je vsak meščan hkrati označen tudi kot gospod.

Od vseh poklicnih oznak je v katero koli skupino najteže uvrstiti **študenta**, edinega predstavnika svojega stanu - *en Student per S: Florianu* (26. 6. 1745), ki se je priženil k vdovi, stanujoči *Sunei pijsanil vratt*. Sodeč po njunih bivališčih v bližini jezuitskega kolegija je šlo kajpak za študenta jezuitske gimnazije.

Med oklicanimi ženini in nevestami je, gledano v celoti, relativna večina zagotovo odpadla na **služinčad** različnih stopenj. Za večji del sploh ne vemo, kakšen služabniški položaj so v določeni hiši zavzemali in kako so jih imenovali, saj je v knjigi navedeno zgolj, da so v službi pri tem in tem gospodu/gaspe, uradu ali hiši. Tako nisem zasledil oznak: sluga, služkinja, služabnica ali dekla, izjemno redek je tudi izraz služabnik za nemškega *Diener*. Na drugi strani je navedena vrsta specializiranih služabniških nazivov, med njimi tudi domačih hišnih ohrtnikov. Ob bak služinčadi gre končno postaviti še zasebne uslužence v plemiških hišah.

Služinčad in zasebni uslužbenci:

- hajduk⁷⁵ = lakaj: *Hayduk per gnadl: Graffu Franza von Lamberg ushlesbe, nu u lrenove gaffe* (3. 1. 1739); *en haiduk vShkoffije* (20. 4. 1742).

⁷⁵ Izraz hajduk je sicer znan tudi iz sodasnih matičnih knjig: 6. januarja 1733 je denimo umrl Inžef Volec, "ein heydukh in Servitiis apud Ill/ustrissimam comitissum Lantinn /-Lanthieri" (NŠALJ, ZA Ljubljana - sv. Nikolaj, M 1658-1735, p. 332). Poimena lakaj ni ne v Pleieršnikovem slovarju ne v SSKJ. O pomenu lakaj gl. Marko Sotj, Slovenski etimološki slovar, Ljubljana 1997, str. 164. O etimologiji izraza prim. Petar Skok, Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Knjigi prva A-J, Zagreb 1971, str. 649.

- hišni hlapec/sluga: *Hauffknecht per Excell. gnadl: graff Averspergo Landtschaubtman v flushbe na novim tergu* (6. 9. 1755).
- hlapec: *hlapezh sunei krishankeh urat* (18. 5. 1738); *hlapez na Cesti* (23. 1. 1740); *hlapez v: Ca'fsarskim Shpetallo* (6. 8. 1746); *Hlapez per Shlachtnimo Gospodu Postmaistro vfluhshbe na Glinzah* (23. 5. 1750).
- kaščar: *gnadl: groffa vlon/ Paradeifer Kustner na brego* (17. 6. 1755).
- knjigovodja: *G: /N.N./ buchhalter per Shlacht. G. Casparino na brego, Sdei vgorizze* (3. 7. 1745).
- kočijaž: *kozhiash per gnadl. G: Baron Benjamin v Erberg vflushbe vlahouffe* (18. 1. 1738); *Kozhiash per gnadl: G: obriftwachtmeister pred GG: Vrfuhinarzami* (19. 2. 1753); *Kozhiash per Gnadl. G. /N.N./ Kriegs Commifsario vfluhshbe pret Apalto* (24. 1. 1759).
- komarni lakaj: *Camerlaquay per gnadl: graff Alexandro Aversperg na brego* (19. 5. 1747).
- komarni strežaj: *Camerdiener per Excell. graff. Aversperg Landtmarschall* (25. 10. 1738); *Cammerdinner per Vifsoka Zhasstiu rednemo guadlevno fürsho⁷⁶ nu shkoffju u Shlesbe* (20. 2. 1740); *Kamerdiener per Gnadl: Graffu von Thurn u shlesbe* (21. 5. 1746).
- komarna strežajka: *per Gnadlivimo Graffo Wildenstaino u Krishanije Camerjungfravo* (4. 8. 1753).
- konjar: *en raittknecht per gnadl: graff: Blagai na Štarem tergo pred Štverno* (3. 10. 1739).
- krojač in lakaj: *Shuidar, nu Lokay u Krishanie* (8. 1. 1746).
- kuhar: *Kuhar per Excell: graff: Antonu von Aversperg Landtsverwalteriu u shlushbe* (10. 5. 1738); *Kuhar per Excell: graff: Antoni v Aversperg Landtverwaltarjo vfluhshbe* (18. 2. 1740); *G: /N.N./ mundkoh per Excellenz gnadl: graff Sauran Landthaubtman na novim tergo* (18. 1. 1741).
- lakaj: *Lokay per gnadl. G. von Rafseti ushushbe nu v Krishanske gaffe* (26. 1. 1738); *en Lokai per Gnadhve Gespe Ottonki ushushbi* (9. 8. 1757).
- lakirar: *G: /N.N./ en Luckirer v: Fiftamy* (29. 12. 1742).
- lovec: *Jager per Excell: graff Landtvizdom ufluhshbe* (31. 1. 1739).
- mizar: *Tischler per Excellenz gnadl: graff vlon/ Lamberg na novim tergo* (3. 11. 1753).
- pisar: *Shribar per gnadl. G: Barono Hallerstein pred Krushno Kamro* (31. 1. 1739).
- predjezdec: *Vorreiter per Excelleni gnadl. graff. vlon/ Lamberg na novim Tergo* (29. 6. 1752); *Vorraiter per Excellenz Gnad. Graff Lepold Lamberg na novem tergu* (20. 1. 1753).

⁷⁶ Fürst = knez.

- služabnik: *gartnarski Shhusabnigk pred Krishanio* (24. 4. 1746); *Shhusabnigk Per G. Waikortu Apotecarju u shlusbe* (25. 1. 1749).
- stavbni mojster: *G: /N.N./ paumaster v: Shkoffye* (16. 9. 1748).
- tekač/sel: *Lauffar per gnadt. Graff. Sigm. Thurn na plazzo* (30. 4. 1745).
- upravitelj: *Shlahni G: /N. N./ Verwalter v Kriflienkeh* (17. 11. 1742).
- vratar: *u Terjaskim hassu en Vrattar pred Krishanio* (6. 12. 1742).
- vrtnar: *gartner per gnadt: G: von Qualiza ushlusbe, nu na bregu* (14. 6. 1738); *gartner na Kriflienskim Mayrhoffo* (15. 5. 1739); *en hett Verwahrer v Codellavem vertu u gradishe* (10. 10. 1750).

Precej pogosto se v oklicni knjigi pojavljajo tudi delavci. Zvečine gre za priložnostne zaslužkarje iz predmestij, ki se udejnajo pri raznih delih in drugače kot služinčad ne prebivajo pri nobenem gospodarju, denimo: *Dellouz u Ternovem* (1. 1. 1738); *Dellavez na Spadneh pollanah* (13. 4. 1738). Druga kategorija delavcev so manufakturni ali t. i. "fabrični" delavci. Zaninivo je, da je bil izraz "fabrikant" v rabi za delavce in ne za lastnika. Navadni delavci se imenujejo s temi izrazi: *Dellavez na Fabrike u Gradishe* (20. 9. 1738), *Shidani Fabricant u Zhebulove fabrike u delhu* (3. 11. 1738), *en Shidan fabricant per G: Zhebullo* (14. 7. 1748), *en fabrizhen v rebro* (3. 6. 1753). Omenjena svilarna je zaposlovala vsaj še dva profila delavcev, in sicer orodjarje: *Saidener Zaigmaher u Zhebulove fabrike u Shpetauske gasi* (30. 1. 1739), *Zaigmacher is Jhidane fabrike ushpetauske gasi* (29. 7. 1741), *Zaigmaherski gsell u Zhebulove fabrike* (4. 1. 1749) ter nogavičarje: *Uagen Strunff Wirker Zhebulove fabrike* (17. 1. 1738); *Strunff Würker u G: Zhebulove fabrike u shlusbe* (25. 4. 1738); *Seidenstrunffwirkher v G. Zebulove fabrike v: Shpitavske gasi* (13. 2. 1740). V stanovski sukarni je srečati suknarja in delavce: *Tuehmaher na Landtschafftne fabrike* (26. 5. 1744) *na Landtschafftne fabrike en Dellouz* (8. 7. 1747).

Če bi sešteli vse mojstre, pomočnike in druge predstavnike posameznih obrti in rokodelstev, bi se tehtnica poklicev po številčnosti seveda prevesila na stran obrtnih dejavnosti. Široka paleta le-teh pokriva domala vse obrtniške poklice, ki jih navaja konsignacija obrtnega davka v terezijanskem katastru iz okoli leta 1750.⁷⁷ Od 61 obrti, po katastru zavezanih plačilu obrtnega davka, sem jih v oklicni knjigi zasledil 52, pogrešil pa devet, zvečine zelo specializiranih in ob nastanku katastra zastopanih le z enim predstavnikom, kot so: lasuljar, tiskar, ulivalec pečatov ali izdelovalec mečev. Prav pri obrtel

pride močno do izraza podoba nemških nazivov in slovenskih spačenk. V večini primerov nemcem resnično ni premogel izvorne slovenske ustreznice, mestoma pa se je zapisovalec vendarle zavestno odločil za nemški "mestni" izraz, dasiravno je obstajal tudi slovenski, ki pa se mu pomensko ni zdel dovolj natančen. Tako je že napisano besedo *Slatar* prečrtal in nadomestil s *Verguldar* (27. 6. 1740). Če zlatarstvo odštejemo, je od skupaj 66 obrti nosilo slovenski izraz samo 12 obrti ali komaj dobra šestina, in sicer: klobučarska, kolarska, kovaška, krznarska, lončarska, mesarska, mlinarska, pekovska, ribiška, tkalska, zidarska in zvonarska, pri čemer je o ribištvi že težko govoriti kot o pravi obrti. Vsi drugi obrtniški poklici se imenujejo z bolj ali manj adaptiranimi izrazi, med katerimi so eni povsem nespremenjeni nemški, drugi pa že opazno prilagojeni slovenski izgovorjavi.

Opozoriti gre na še eno značilnost obrti in obrtnih oznak. Določeni poklici so zastopani izključno v predmestjih (ribič, mlinar), drugi deloma, pri čemer je denimo pomenljiva razlika med predmestnim "šuštarjem" in mestnim "šuštarskim mojstrom", medtem ko so nekatere specializirane branže povsem mestne (lekarništvo, urarstvo). V spodnjem pregledu obstoječih obrtnih dejavnosti so upoštevani tudi obrtniki iz drugih mest in trgov, ker gre za nosilce "meščanskih dejavnosti", ki so se v Ljubljani poročali in po poroki deloma tu tudi naselili.

Mestno in predmestno rokodelstvo in obrt:

- barokarstvo - izdelovanje barokov: *Barokmochar v: Jndoufke gasi* (8. 11. 1738); *Barokmaharske maister v firštavim hoffo* (22. 9. 1753); *burger juu Barok Maher* (11. 11. 1758).
- barvarstvo: *Burgaria, nu Ferbarskiga moifstra Sapusheno Vdova Sa Capucinarie* (31. 12. 1739); *purger, inu farharski moifster vnißhne gorri* (23. 11. 1752).
- čevljarstvo: *Shuftarke gsell ledig per S: Floriano* (1. 8. 1739); *burger nu Shuftariski Moifster en Vrattar na francishkanarskeh uratteh* (23. 1. 1740); *burger nu en perkupleni Shuftar*⁷⁸ *lprečrtano: Shuftariski Moifster/ na Shabjeku* (22. 7. 1740); *Shuftar u: gradishe* (18. 1. 1741).
- dimnikarstvo: *Lublanskiga purgaria inu raufgangkartherja Sakonjko Hcher pred Shkoffio* (28. 1. 1738); *raifeukhirarske gesell na plazzo* (19. 11. 1740).
- glavnkarstvo: *Kampelmacher wroßhne gasi* (20. 9. 1737); *Kampelmoharske Gefsell v Roshene gasi - purgaria inu Kampelmoharskiga Moifstra Sapusheno uduvo v Roshene gasi* (9. 11. 1754).

⁷⁷ ARS, Terezijanski kataster za Kranjsko, RDA, L 336, No. 136, lit. B.

⁷⁸ Dokupni čevljar, iz nem. eingekaufter Schuster.

- gumbarstvo: *Knöpfoacher sa Sidan - purgeria inu Knöpfoacherja Sakonsko Hzher* (13. 6. 1755).
- gostilničarstvo: *Wirth na Forstute* (27. 8. 1740); *burgar, in Wirth Sa Sydana* (11. 6. 1743); *burgar inu Wirt sranam Gospeh Vrshulinarz* (3. 2. 1759).
- iglarstvo: *Nadlerski Moister na Starem tergu* (14. 6. 1749); *Nadlergefell na Shabjeko* (8. 6. 1754).
- irharstvo: *purger inu Waiggarbar na forstute* (11. 10. 1737); *burgaria nu Waiggarbaria Sakonsko hzer blisu tek Novoh Nun* (12. 7. 1741).
- izdelovanje poročnih oblek (?): *Frinzulmacher⁷⁹ Gesell na Shabjaku* (29. 8. 1739).
- izdelovanje igralnih kart: *Kartemaaller u gradzu* (30. 5. 1745); *Kartemaaller na stareu tergu* (14. 8. 1750).
- izdelovanje latnikov (špalirjev): *Slpallirmacher Sa Capucinarje* (15. 5. 1739).
- jermenarstvo: *en Remarski Moister na stareu tergu* (26. 8. 1739); *purger inu Remarske moister v Kraino* (5. 10. 1754); *Remarske Moister v Schpitanski gafsi* (5. 2. 1757).
- kamnoseštvo: *Stauzarski gsell u hrenove gasbe* (8. 5. 1739); *Stauzar Sa Capucinarie* (25. 8. 1743); *burgaria nu Stauzarskiga Moistra Sakonsko hzer* (5. 10. 1743).
- kaparstvo/kapičarstvo: *burgar inu Cappelmoarski moister v linzhu⁸⁰* (10. 8. 1749); *Kapezarski Gesell* (20. 5. 1752).
- kavarnarstvo: *Caffe Siederja Sapifsheno vduvo ulahoufhe* (6. 4. 1738); *purger inu Caffe Sieder Sa Sdei v: Shkoffije* (14. 5. 1755).
- kiparstvo-podobarstvo: *purger in pillavar na stareu Tergo* (20. 6. 1739); *en Pildtaver pred PP Augustinarie* (16. 1. 1740).
- ključavničarstvo: *purgar, inu schlosserischer maister* (10. 5. 1738); *sldofarski gsell Sa Sydana* (3. 11. 1738); *Shlosarski moister Sa Sidana* (7. 7. 1741).
- klobučarstvo: *Klobuzarski gsell na stareu Tergu* (9. 8. 1739).
- knjigoveštvo: *pneclpintarske moister na plazzo* (17. 6. 1741); *Puchpintarski gsell is Payrske deshelle dama od Krnhue Kamre Zhefs* (28. 6. 1743).
- kolarstvo: *Kollarski gsell Sa Capucinarie* (22. 9. 1737); *burgar na Kollarski Moister na forslat* (20. 9. 1738).
- kositrarstvo: *purger inu Zingiefserske moister na Starem tergo* (30. 4. 1745); *Zingiefser Sa Capucinarje* (29. 7. 1752).
- kotlarstvo: *Kupferschmidt na Starem Tergu* (24. 1. 1739); *knifferseluidtgsell na stareu tergu* (29. 10. 1741); *purger inu Kupfer-schmidt v Kamelke⁸¹* (5. 1. 1750).
- kovaštvo: *Kovaski gsell Sa Capucinarie* (3. 9. 1740); *G. /N. N./ purger inu kovaskike moister Sa Capucinarie* (1. 9. 1742); *keiserliher fortificationsseluidt⁸² Ledig in Gradishe* (30. 8. 1738); *Lokanski Kovazh poprei u Ponovizhe sdei od Kresa na Novem tergu* (27. 6. 1750).
- krojaštvo: *purger inu Shuidarske moister na pišanih vratih* (21. 6. 1738); *en Slaneder na pollanah* (23. 5. 1739); *en sluidarski gsell per G. /N.N./ burgarin, in Sluidarskimi Moistru adeln, in Sa Sydam* (30. 7. 1740); *perkuplen Shuidar na pollanah* (8. 6. 1754); *Seluidergesell na pollanah* (11. 1. 1755).
- krovstvo:⁸³ *en Keppetsh u Shkoffie Loke* (22. 10. 1740); *burger, nu Kupezk is plaza u gafsi* (25. 10. 1749); *G. /N.N./ en Kepez na plazzo* (7. 8. 1744); *burgar, nu Kepez u gornem grado na ftojerskim* (12. 6. 1751); *G. /N.N./ Kepza Sapifsheno vduvo vschwabske Dnschelle v mesto kauffbeyern* (7. 9. 1753).
- krznarstvo: *Kersnar u Snosezhu⁸⁴* (3. 1. 1738); *Kersnarski gsell poprei u Francis-kancarski gafsi, sdei u gradishe* (15. 5. 1741); *en gori ufeti Kersnarski moister u Noveia mestu na Starem tergu u delu* (12. 3. 1743); *Kersnarske moister na plazzo* (19. 3. 1753).
- lekarništvo: *Apotekar na Starem tergu* (1. 1. 1740); *Apotekarski gefell Sa sidan* (5. 1. 1754); - *zhastite Steyerske Landtschafft⁸⁵ Apotecarja Sakonsko Hzher* (11. 10. 1737).
- lončarstvo: *Lonzharske gesell uroflue gasbe* (25. 10. 1738); *purgar inu Lonzharske Moister pot Gradam* (15. 11. 1754).
- majolikarstvo: *purger inu Majolkar vternovim* (21. 5. 1746).
- medicinarstvo: *burgaria inu lezelterja Sakonsko Hzher* (8. 2. 1738); *Lezetarski Moister na plazo blisu Lahousta* (23. 6. 1753).
- mesarstvo: *burgaria, nu Mefarskiga Moistra Sakonsko hzer fancei krishanskeh vrati* (15. 2. 1738); *Mefarske hlapez Sunei pišanih vrat* (30. 1. 1740); *purger inu Mefarske moister na pollanah* (10. 6. 1740).
- milarstvo: *Saffteusiederarski gefsel na Slabieko /N.N./ purgaria inu Saffteusiederja Sakonsko hzer na Shabjeko* (16. 6. 1753); *purgar inu Safften Siedarske moister v Roshme gasbe* (13. 1. 1759).
- mizarstvo: *burgar inu Tisliderski Moister* (7. 4. 1738); *Thishlerski Moister pred staro smilho* (19. 7. 1738).

⁸¹ Kamnik.

⁸² Kovač pri utjevalnih delih.

⁸³ Kepec iz nem. Kepper: steilnjevska gaulbeina veččina; keppen = dachsparren: pokrivati streho (Jacob und Wilhelm Grimm, Deutsches Wörterbuch 5, Leipzig 1873, str. 555). Prim. slovenske piilinke Kepec, Kopic, Kapič (Začasni shuvur slovenskih priimkov, Ljubljana 1974, str. 259).

⁸⁴ Senažeče.

⁸⁵ Štajerski leželni stanovi.

⁷⁹ Morda iz nem. Fric- ali Fien = protoka (Jacob und Wilhelm Grimm, Deutsches Wörterbuch 4, Leipzig 1878, str. 199).

⁸⁰ Linz.

- mlinarstvo: *Malnar na polanacli u G: Forschlechtmarionno malno* (5. 1. 1738); *en Malnar v Kolesie* (25. 1. 1742).
- nogavičarstvo: *Struffstrikarske gsell poprei na Dunei sedej uroshne gasbe* (24. 5. 1738); *burgaria, nu Struffstrikarskiga moistra* (24. 5. 1738).
- nožarstvo: *purger inu Mefersschmidt na Kruhni Kamre* (4. 7. 1744); *Mefser schmid udouz na Starem tergo* (19. 11. 1753); *burgaria inu Mefersschmida v Lublane Sakonsko Hzher* (28. 9. 1756).
- opčkarstvo: *zegljar uternovim* (1. 1. 1738); *Zeglarske moister v Ternovim* (13. 4. 1746); *zigar v Ternovim /N.N./ - zeglaria Sakonske hzer is Schiske* (25. 8. 1753).
- orglarstvo - izdelovanje orgel: *Orglmacher v Krishenske gasse* (10. 4. 1746)
- ostrogarstvo: *burgar, nu Sporarski Moister u rebri* (20. 2. 1740).
- pasarstvo: *en girtirske geffell na Shabjeko* (16. 1. 1740); *burgar, nu Girtler per PP. Jesuitarh* (5. 1. 1746); *burger nu girtler Meister u Judovi gasbi* (23. 1. 1752).
- pekarstvo: *Pekonske gsell u shtlusbe, nu isfi: u Collegiune per P. P. Savitarich* (17. 1. 1738); *burgaria nu Peko sakonsko hzer na pollanah* (17. 1. 1738); *Pek u gradishte* (10. 7. 1751); *- proviantpek⁸⁶ blisu PP: Franciscanarjou* (2. 11. 1754).
- pilarstvo: *G. /N.N./ purger inu Pfeilhauer blifo Pifsanil vrat* (11. 1. 1744); *faihlaverfski gsell u Rofni Gasbi* (3. 9. 1752); *purger, inu Pfeilhauer u Roshene gasbe* (24. 7. 1755).
- pivovarništvo: *Pirprajer poprei v Leblani per G: Shmidu Pannaiftru u Shlesbe* (5. 9. 1750); *purger inu Pirpreyer Sa PP: Capucinerje* (29. 9. 1753).
- plabtarstvo: *burgar, nu Kozenmacher /prečrtano: ski Moister/ v Judovi gasbi* (10. 8. 1748); *Kozmacher vKraimo* (9. 8. 1752).
- pletilstvo: *Strüklarski gsell blifu Pifsanel urat* (17. 9. 1740); *Strikarski Moister nu starem tergo u delu* (10. 5. 1747); *Strikarski Moister pred Sturo Schullo* (3. 2. 1759).
- poslikovalstvo-pleskarstvo: *purger Fasfer⁸⁷ inu Mallar blisu S: Florianu* (26. 10. 1753).
- puškarstvo: *burgaria inu Pixenshiffteria Sakonsko hzer, per S: Florianu* (4. 1. 1738); *Keys: Pixenmeister inu pixenmacher uroshne gasbe* (30. 4. 1738); *purgaria, inu bichsen-schiffteria v Welako Sakonsko Hzher* (10. 11. 1753).
- ravocelništvo: *padarfke gsell poprei ulublani, Sdei unovim nefsto* (28. 10. 1737); *pader v Tshernemblo* (4. 1. 1738); *G: /N.N./ en feldsherer per S: Florian: (14. 11. 1741); G: /N.N./ ein Chirurgus blisu Tranzhe - G: /N.N./ burgaria, nu Chirurgusa Sakonsko Hzher* (12. 8. 1749); *purgeria inu padarja Sakonsko Hzher* (18. 3. 1753); *padar Sunei Shpitanskeli vrat* (23. 2. 1754).
- ribištvo: *ribezih vkrakovim* (12. 1. 1738).
- rokavičarstvo: *purger inu handstluhmacher vroshne gasbe* (17. 6. 1741); *D: /N.N./ burger, nu Handstluhmacher na Shabjeku* (23. 6. 1744); *Handstluhmacherski gsell u Roshni gasbi* (13. 2. 1745).
- sedlarstvo: *purger inu Sattler na Starem tergo* (2. 7. 1740); *purger inu Sattlermeister v Judove gasbe* (10. 4. 1751); *Purger inu Sattlerski Moister Vid:hus⁸⁸ V Judouske Gasbe* (8. 4. 1752).
- slikarstvo: *purgaria inu mallarja Sakonsko Hzher na Krustne Camre* (20. 9. 1737); *Mallar per S. Florianu* (29. 8. 1738).
- sodarstvo: *burgar nu Pintarski Moister Sa Zherne Menite* (31. 1. 1739); *purgaria inu pintarskiga moistra Sakonsko Hzher blifo PP: Augustinarjou* (18. 1. 1753); *Puubar per nashimo Guadluuo, jnu usaku Zhestitlino Firhto* (9. 7. 1757).
- sponarstvo: *burgar, nu Klampferski Moister na franciskanerskih vratteh* (30. 12. 1741); *purgaria inu Klampferskiga Moistra Sakonski Syn na forstate* (24. 9. 1756).
- steklarstvo in ogledalarstvo (manufakturno): *von der Keyf. Spiegel manufactur privilegirter Glafscheider und Spiegelmacher vdouz ulublani* (4. 6. 1740); *Purger, inu glasharski moister v Kamiko* (23. 2. 1753); *purger inu glasherski moister na plazzo* (20. 4. 1754).
- suknarstvo: *Tuehmacherski gsell Sunei Krishanskeh vrat* (17. 9. 1740); *tulumolarski Gefsel v gradishte* (28. 2. 1753).
- stavbarstvo: *G: /N.N./ paumastra Sakonsko Hzher prute GG: Clarifbarzam* (1. 2. 1754); *rathmiga Gospudo inu Paumastra Sakonsko Hzher blifo GG: Clarifa* (27. 7. 1755).
- strugarstvo: *D: /N.N./ burgar, inu Draxler Sa Capucinarie* (27. 1. 1742); *Draxlerski gsell u Krakovem* (30. 5. 1750); *Draxlerski Gefsel Sa PP. Capucinerie v Gladikove hishe* (29. 5. 1757).
- suknostištvo: *Tuehsherer na forslutati* (27. 4. 1748).
- tapetništvo: *per Slahtnimo G. Tapezirario usluhsbe v Skoffie* (24. 9. 1756).
- tesarstvo: *en zimperman na Shabjeko* (19. 1. 1738); *zimpermanski moister v Ternovim* (24. 6. 1752).
- tkalstvo: *Hkaufki gsell pred Shpitau(fkim moifiam* (29. 8. 1739); *burgar, nu likauski Moister na pifsaneh vratteh* (24. 7. 1740); *Hkauz, na pollanah* (24. 9. 1752).

⁸⁶ Proviantni pek za potrebe vojaškega provianta.

⁸⁷ Faßer, Fußmaler = poslikovalec, pleskar, pozlatar (J. Andreas Schmeller, Bayerisches Wörterbuch, Erster Band, München 1872, str. 765).

⁸⁸ Viduus = lat. vdovec.

- urarstvo: *urmaherski gsell pred Festamie* (30. 1. 1740); *burgaria, nu Urmaheria Sapusheno Vdovo tudi pred Festamie* (30. 1. 1740); *urmohar na Starem tergo* (9. 8. 1754).
- usnarstvo: *ledrarski gsell* (28. 1. 1739); *burgaria, nu ledrarskiga Moiftra Sakonsko hzer* (26. 8. 1739); *purger inu Ledrermaister na forslutato* (2. 5. 1750).
- vrvarstvo: *Sollar na pollanah pod Gradom* (11. 4. 1739); *purgar nu Sallarski Moifter na Shabieko* (1. 8. 1739).
- vrvičarstvo: *Shnirmacharke gesell na Starem tergo* (28. 8. 1741); *ein Schnuermacher gesell poprei uhublani sdei u Kauffbrüern l...l vschwabshe Dushelle v mesto Kauffbeyern* (7. 9. 1753); *burgarja jnu Schnormaharskiga Moiftra Sakonsko hzer na starno Tergo* (21. 10. 1758).
- zidarstvo: *Sidar Sunei pijsanih vrat* (9. 11. 1737); *Sidarfke pallir vdouz Sunei Krishenskikh urat* (13. 10. 1737); *Sidarski gsell Sunei pijsaneh vratt* (14. 8. 1738).
- zlatarstvo in pozlatarstvo: *en Goldschmehke gsell u Indouske gasfe* (9. 8. 1738); *Goldarweiter Sa Sidam* (2. 5. 1739); *Goldtarbeiter na starem tergu pred sterno* (10. 6. 1740); *Purgar, nu lprečrtano: Slatar! Verguldar na starem Tergu* (27. 6. 1740); *D: /N.N./ Goldschmidt Sa Capucinarie* (30. 1. 1745); *goldtschmidtgefell na starem tergo /N.N./ purgeria inu goldtschmida Sakonsko Hzer tudi na starem tergo* (29. 1. 1754); *Verguldergefell v roflme gasfe* (4. 11. 1755).
- zvonarstvo: *Sgonarski gsell u franciskanarski gafbi* (8. 5. 1751); *purgar, inu sgonar v Belako na Korofkem* (28. 9. 1756).
- prekupčevalec: *andlovez u Krishanski gafbi* (22. 6. 1751).
- sejemski vedečevalec: *po Semneh okolli hodeozhi gliikfsaffner is nemskiga gradza dama* (27. 4. 1743).
- starinar: *Tandler u gradishe* (22. 6. 1751).
- trgovec: *en Kauffman lprečrtano: Shtezmar! na plazzo* (25. 1. 1738); *Stazumar blifo Noviga Sidania* (18. 11. 1752).
- trgovec-materialist: *D: /N.N./ purgaria inu Materialista Sakonski Sin* (26. 4. 1755).
- trgovski pomočnik: *Stazhenarski gsell na plazu* (10. 1. 1738); *Gospud /N.N./ Ladendiener na plazzo* (19. 10. 1741).
- vinski mešetar: *vinske Meshetar v Krishenske gasfe* (10. 6. 1742).

Številčno so pri poročencih in njihovih očetih manj zastopani poklici s področja prometa, nasprotno pa je moč naštetih znatno število njihovih nosilcev, še posebej malih in velikih čolnarjev v Trnovem in Krakovem. Slovensko poimenovanje je obstajalo tudi za voznike, nosilničarji in posojevalci konj kot predstavniki "specializiranih" dejavnosti pa so označeni z izvorno nemško besedo.

Pračet:

- čolnar: *mallizhumar v ternovim* (10. 1. 1738); *en Velki zhomar ukrakovim* (18. 1. 1738).
- nosilničar: *vdouz en sefseltrager pod Tranzho* (24. 4. 1751); *udouz en sefseltragar v Rebro* (29. 1. 1757).
- posojevalec konj: *en Roftausher ugradishe* (20. 2. 1740).
- voznik: *Vosnigk u Ternovem* (14. 4. 1742); *Vofliug v Ternovem* (5. 2. 1757).

Od samostojnih poklicev so tu končno še univerzitetno izobraženi možje - doktorji medicine in prava. Stolnični duhovniki so njihove naslove, kolikor so mogli in znali, prilagodili poslušalčevemu ušesu. Doktor obojnega prava, označen z latinsko kratico *J. V.*, je tako po prepoznavnosti naziva zaostajal za zdravnikom, čigar naslov se je mogel prav posrečeno ponašati v "*dohtarja te arenije*".

Razmeroma šibka zastopanost slovenskih poimenovanj je prav tako značilna za poklice s področja trgovine. Ob najnižjih predstavnikih trgovskega poklica - barantaču, branjevecu, pomarančarju in mešetarju - so izpričani adaptirani izrazi *andlovez*, *tandler* in *kramar*. Pomenljiva je vsebinska razlika med manjšim *štacumarjem* in pravim trgovcem z nemškim poimenovanjem *Kauffman*, pri katerem se zaposleni pomočnik imenuje *Ladendiener* in ne *gesell*.

Trgovina:

- barantač: *Warantazh finei pijsaneh vratt* (29. 1. 1752).
- branjevec: *Branoviz u gradishe* (6. 8. 1741); *Branovez u Shpetauskí gafbi* (11. 4. 1746).
- kramar: *Kramar na pollanah* (29. 6. 1741); *kramar pret gg. Clarijsarze* (20. 9. 1754).
- kramar s čipkami: *Shpiiz Cramar v: hrinove gafbi* (25. 10. 1738).
- kramar - kmečki: *Kmeteske Kramar u Krakovem* (28. 9. 1750).
- pomarančar: *Pomaranzhar v Krakovim* (12. 6. 1745).

Zdravniki in pravniki:

- *Shlahtni G: /N.N./ Medicina^e Dohtar u Novem Mefiti* (28. 9. 1737); *Shlahtni Gospud /N.N./ en Medicina^e Dohtar blisu Noveh Num* (14. 5. 1738).
- *Shlahtni gospud /N.N./ Dolutar te Arznie pred Fistannio* (27. 1. 1759).
- *G: /N.N./ Sollicitatoria⁸⁹ Sakonsko Hzer Sunei Krishenskikh vrat* (29. 8. 1739).
- *Shlahtni inu vifsoku vuzheni G: /N. N./ J. V.⁹⁰*

⁸⁹ Solicitator, pravni zastopnik.

⁹⁰ Juris uterisque = doktor obojega prava.

*Dochtar vloke*⁹¹ (8. 11. 1738); *dobrn vzehni slahtni gospud* /N. N./ J. U. *Dohtar na Starem tergu* (31. 10. 1749); *všfoku vzehni Shlahtni G: /N.N./ J: V: D: n: Shpetanske gasbe* (1. 4. 1746).

Zunaj vseh navedenih poklicnih skupin je v Ljubljani živeči neplemiški zemljiški gospod Peter Schwabhoffer, ki mu oklicevalce poleg naziva gospod ni mogel dati drugačne oznake kot: *en Lehengutsher Sa Capucinarie* (20. 7. 1746). Zemljiških gospodov plemiškega in neplemiškega stanu v deželnem glavnem mestu sicer ni manjkalo, le da so se mogli drugi ponašati z bolj "žlahtnimi" naslovi.

Preseneljivo malo slovenskih poimenovanj so v tem času uporabljali za nosilec raznih mestnih služb in funkcij. Razen najnižjih mestnih uslužbencev - mostnarja, voznika, vratarja in "perpušavca" na vodnih vratih - so vsi nazivi pobrani iz nemščine ali preprosto nemški in po slovensko samo sklanjani. Zanimivo je, da je mestni sodnik ostajal "statthter", ne pa "mestni rihtar", kot so bili "mestni" nekateri drugi uslužbeni, ali preprosto "rihtar" kot njegovi sodobniki v manjših kranjskih mestih.⁹² Prav tako je duhovnik mestnega godca oklical z nazivom "stattgeiger", čeprav je bil izraz godec zagatovo v rabi.⁹³ Na drugi strani je zaslediti svojevrstno poslovenjenje za mestnega svetnika, ki je iz "Ratsherr" postal adaptirano-kalkirani "rathni gospud", medtem ko je bil notranji svetnik "Zwölffer" isto tudi v slovenski govorici, preoblikovan kvečjemu v: *zveffär u Novem mešti* (7. 11. 1739).

Mestne službe:

- bobnar: *Paukentraget Sa Capucinarie* (31. 1. 1745).
- davkar: *Stayer anshlagerja Sakonsko hzer pred PP Savitarie* (9. 4. 1739).
- dvanajstnik, član notranjega mestnega sveta: *Shlahtni G: /N.N./ vdlouz im zwölffer na plazzo* (27. 7. 1738).
- merilec/merčun: *G: /N.N./ burgaria, nu Merz-luna Sakonsko hzer Sa Sydäm* (8. 1. 1744).
- mestni čuvaj: *vahtar ualouz pred PP Capucinarie* (22. 7. 1738); *vahtar pod gradom na pollanah* (27. 6. 1739); *Mestni Vahtar Sa Capucinarie* (6. 6. 1739); *Mestne Vahtar bliso S: Florianä* (29. 12. 1746).

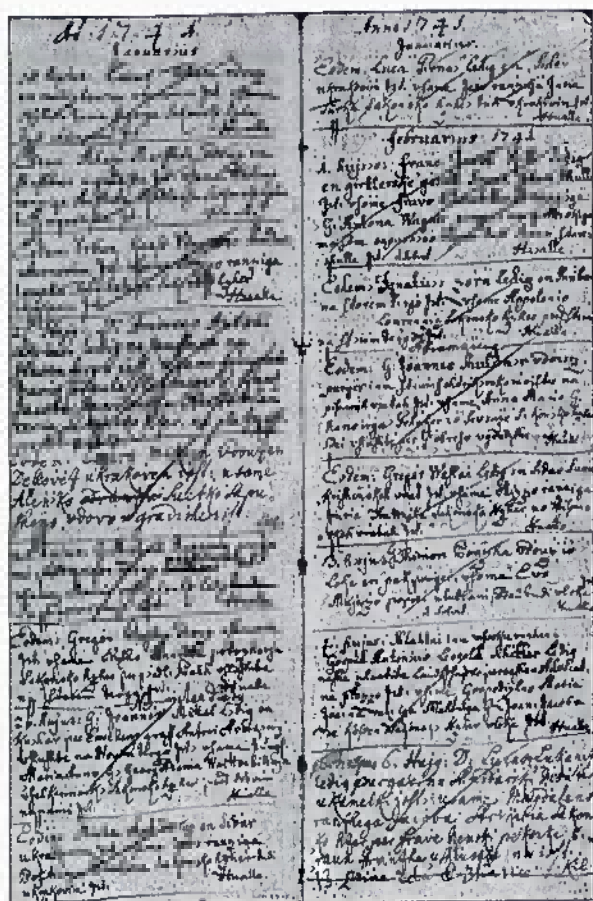
- mestni godec: *G: /N.N./ purger im stattgeiger vdouz na pollanah* (25. 1. 1741).
- mestni komornik: *per Gospud stattkammerjo vsluſhbe na plazzo* (13. 4. 1746).
- mestni komornik (višji): *Slahtnega G: /N.N./ Oberstatt Camrerja Sakonsko hzer na plazu* (21. 1. 1741).
- mestni nosilničar: *gmein meiftni Sefsel trager na Shusterskinu moſtu* (20. 7. 1749).
- mestni register/pisar: *per G: Registratarju u Shlesbe* (26. 5. 1745); *G: /N.N./ lprečtano: rathniga gospudal registratoria Sakonsko Hzer na plazzo* (11. 7. 1749).
- mestni sodnik: *per Shlah: G: Matthiasu Christian Statthterjo uslushbe na plazzo* (25. 10. 1738); *per G. Shloht: Christiano Statthterjo vsluſhbe na plazzo* (17. 4. 1739); *per Shlah: D: /N.N./ Statthteriu u Shlesbe* (30. 6. 1743).
- mestni svetnik: *purger im rathne Gospud v novem meſto* (18. 11. 1752); *rathniga Gospuda im shtazmarja Sakonsko Hzer blifo Krushne Camre* (14. 5. 1755); *rathniga Gospuda im Pannaftra Sakonsko hzer blifo GG: Clarifa* (27. 7. 1755).
- mestni svetnik in oskrbnik: *rathne Gospud im Lablanskiga mesta flegar bliso Krushne Kamre* (11. 7. 1749).
- mestni tehtničar/merilec: *G: /N.N./ stattwaagnmaster per Krushne Kamre* (10. 5. 1749); *per Gospe vagemasterze na brego v slushbe* (7. 6. 1755).
- mestni upravitelj: *G: /N.N./ purger, im Statstverwalter ledig na plazzo* (19. 11. 1753).
- mestni voznik: *gmein mestni vosnij na ceiste v gmein Mestne hiſhe* (28. 1. 1758).
- mostnar: *Eniga /.../ im Mostnaria Sakonsko hzer v Kraino* (3. 2. 1759).
- stolpni čuvaj/mestni piskač: *purger im thurnar konz raffne gasbe vſtawi*: (19. 1. 1738); *burgaria, nu Thurnaria na Thurnu na gradu Sakonsko hzer* (8. 6. 1748).
- stražni mojster: *Gospud /N.N./ Waht maister s Iblane v Mestni hiſhe sraun Noviga Sydäina* (1. 10. 1757).
- tržni sodnik: *Marktrichter v: Franciskanarske gasbe* (20. 2. 1745).
- uravnalec vodnih zapornic: *perpuſhavez is vodneh vrat* (22. 5. 1740).
- vratar: *burgar /N.N./ Vrattar na franciskanarskeh uratteh* (23. 1. 1740).

⁹¹ Škofja Loka.

⁹² Prim. slovenski letni obračun mestnega sodnika v Ložu za leto 1739-1740 (Slovenščina v dokumentih skozi stoletja, Ljubljana 1971, str. 32-35) in prisojni obrazec za mestne sodnike na Kranjskem 1750-1771 (Peter Ribnikar, Slovenska prisojna obrzeca iz srede 18. stoletja, Jezik in slovstvo XIX (1973), str. 260-262).

⁹³ Luški mestni sodnik je denimo med i/tlatki zabeležil tri petice, ki jih je plačal "Meistriim Godzam" (Slovenščina v dokumentih, str. 33).

V socialni strukturi Ljubljane razumljivo najbolj pogrešamo predstavnike duhovniških poklicev. Duhovniki pač niso nastopali kot ženini in očetje oklicancev, zelo malo pa jih je srečati tudi med gospodarji oklicane služinčadi. Še največ služabnikov je izšlo s škofije, od nosilcev cerkvenih služb v širšem pomenu besede pa je zaslediti precej mežnarjev mestnih, predmestnih in podeželskih cerkva.

Okleina knjiga stolne župnije sv. Nikolaja v Ljubljani 1737-1795, Nadškofijski arhiv Ljubljana, Župnijski arhiv Ljubljana - sv. Nikolaj

Cerkvene službe v Ljubljani in na deželi:

- per Vifsaku Zlassturednema gnadlevmo fürstho⁹⁴ in shkoffn u Shleshe (20. 2. 1740).
- per guatl. G: Vicargenerala⁹⁵ v slufstbe na piazza (24. 9. 1740).
- per Vifsaku urednimo gnadlivima firsho v Shkoffije (6. 5. 1741).
- G: /N.N./ guatl: firsho in shkoffa nastiga rendtmaister v: Shkoffije (19. 1. 1750).
- G: /N.N./ nafse S. Nicalansa zerkne Capellmaister na piazza (5. 1. 1750).
- v Navem Meiste per Gnad. inu vifoku urednima G. Propsho v slufstbe (7. 1. 1755).
- Sacristyske Mesnar u Smeklaushe u Skaffye (26. 4. 1744).
- Sacristijske Mefnar per S. Nicalansa v fidania (1. 1. 1756).
- G: /N.N./ v Shemiklanshe Intermaster⁹⁶ na

⁹⁴ Iz nem. Fürst = knez, v danem primeru kneziškok.

⁹⁵ Generalni vikar ljubljanske škofije.

⁹⁶ Intermaster je pri vsej verjetnosti spačenka za Untermeister. Tak naziv ustreza nosilecu Jožefu Vehnen, t. i. drugemu stolniškemu vinlinistu, izpričanemu leta 1754. O njem: Janez Höfler, Glasbena umetnost poznega renesanse in baroka na Slo-

Shabieko Ist (7. 6. 1755).

- Mefnar ukristhenkeh (15. 11. 1737).
- Mefnarja per S: Christoph (20. 4. 1742).
- Mefnar imm arganist na Iggo (9. 4. 1752).
- D: /N.N./ u Shemeklanshe en Shallmaister (2. 8. 1749).⁹⁷
- Shullmaister v Vazliem⁹⁸ (13. 6. 1755); schulmaister per S. Petra pod Wainhoffam⁹⁹ (1. 6. 1748).

Od vseh skupin poklicev je vojaštvo poleg kmečkih ljudi predstavljalo najbolj prehodno ljubljansko prebivalstvo. Stevilni nosilci vojaških služb so bili sploh od drugod, praviloma iz Vojne krajine, in so se v Ljubljani samo poročili. Sámno mesto je imelo sicer vojaško posadko na gradu, med svojimi prebivalci nekaj odsluženih vojakov, sicer pa občasno nastanjene vojaške enote t. i. vojnega komisarja.

Vojaštvo in vojaške službe:

- Soudaski Shrihar blisn Hazbevia (4. 1. 1738).
- Faurir¹⁰⁰ Van graff Herbersteinischen Regiment Smei mesta (31. 7. 1744).
- gvardi soldat imm gffreitter¹⁰¹ na gradu (11. 11. 1741).
- Gvardi Soldat na grada (3. 4. 1745).
- abdankan Soldat¹⁰² n gradishe (24. 5. 1738).
- Feldtraupeter¹⁰³ Carlsterisch Regimenta (7. 2. 1749).
- G: /N.N./ Corporal pad nemstikim Wandern¹⁰⁴ v Carlaviza (28. 1. 1738).
- Feldstierer¹⁰⁵ van Prinz Eugenischen Regiment pred Fistania (13. 10. 1742).
- abdankan Corporal ad Pallarcinist Regimenta vrebna (31. 3. 1742).
- G: /N.N./ Corporal vfont Metrowski regimenta v Karlauzo (20. 9. 1755).
- per graff. /N.N./ obristwaltnmastra¹⁰⁶ pey läbl. Harrachischen regiment (30.5. 1744); per guatl. G: obristwaltnmeister pred GG: Vrsulinarzami (10. 2. 1753).
- Slahni G: /N.N./ od Zhsstittiga Regimenta Generala Van Sierzher en OberLeitnemann¹⁰⁷ is Carlauzha dama: (1. 1. 1752).

venskem, Ljubljana 1978, str. 89, 91, 92.

⁹⁷ Gre za Filipa Janeza Goričarja, ki ni bil učitelj, temveč stolni pevsodnja v letih 1749-1757. · O njem prim. Höfler n. št., str. 91, 92.

⁹⁸ "Šolmošter" na Vačah pri Litiji: Šolmoštri tega časa v večini primerov sploh niso bili učitelji, temveč župnijski pevsodnje, organisti in cerkvozniki.

⁹⁹ Sv. Peter pod Bajnošim = Št. Peter - Otročec na Dolenskem.

¹⁰⁰ Vojaški pisar.

¹⁰¹ Stražnik in poddesetnik.

¹⁰² Odlpuščen, odslužen vojak.

¹⁰³ Vojaški trobentar.

¹⁰⁴ Bandera, prapor.

¹⁰⁵ Ranocelnik.

¹⁰⁶ Stražni namojster.

¹⁰⁷ Nadpomocnik.

- dobro rojeni Gnadlin G: /N.N./ vdonz Zhas-titiga Regimenta vlon/ Sherzer Hauptman¹⁰⁸ (24. 4. 1751).
- G: /N.N./ Keyf. und Königl: zeügwarther¹⁰⁹ ledig Sa Capucinerje (31. 10. 1746).
- per gnadl: G: /N.N./ Kriegs Commissario v slushbe prute Starem nunnam (28. 5. 1746).
- per Shlahit: G: /N.N./ Kriegs Commissario¹¹⁰ v slushbe in Herrngassen (3. 6. 1753).
- per Gnadl. G: /N.N./ Kriegs Commissario v slushbe pret Apalto (24. 1. 1759).

Precej razvejana je paleta raznega deželnega in drugega civilnega uradništva ter funkcionarjev, živečih v Ljubljani. Pri poimenovanju uradov na deželni ravni je šlo za komaj zaznavno prilagajanje nemških izrazov slovenski izgovorjavi, kot denimo *Landtverwalter* namesto *Landtverwalter*. Vse sestavljenske z *Landt-* so sicer pregibali, česar ni zaslediti pri pojmi, povezanih z deželnim vicedomom, ki jih, če izvzamemo nekajkrat izpričano *fištanijo*, v knjigi skorajda ni. Pogostnost rabe določenih poimenovanj je zanje razumljivo rodila tudi slovenske pridevniške oblike, kot so: *landtschafftni*, *apaltarski* in *aufhlakarski*. Na drugi strani so si oklicevalci za redkejša poklicna naziva nujno morali pomagati z improvizacijami, ki jih pero ni vedno zapisalo najbolj spretno. Za računskega uradnika in pobiraleca mesnega krajarja je duhovnik denimo najprej iskal slovenski izraz (*Mefsarske Cafsir*), ga nato prečrtal in se vrnil k izvirnemu nemškemu poimenovanju. Podobno je hotel sprva slovensko imenovati ladijskega čuvaja, a se mu je zataknilo že pri: *Casarski nu*, zato je nadaljeval nemško: *Kayserlich vndt Königl: Schiff Verwahrer*.

Člani in uradniki deželnih stanov:

- *dobric, nu Slahtnu rojeni Gnadlevi G: /N.N./ nashe zhasitite Landtschaffte Peyfizer¹¹¹ u Lontoushe¹¹² (1. 2. 1738).*
- *Slahtni, nu Vifsoku vuzheni G: /N.N./ nashe zhasitite landtschaffti en perseshen Advocat (6. 4. 1738).*
- *Slahtni G: /N.N./ nashe zhasitite Landtschaffte en perseshen Sollicitator u Judovi gasbe (24. 10. 1739).*
- *Gnadlivigu Gospuda /N.N./ obereinnehmerja¹¹³ Sakonsko Gospodizhno Hzhher na brego (28. 1. 1747).*
- *G: /N.N./ nashe zhasitite Landtschaffte lprečrtano: Mefsarske Cafsiri rathsofficier inu*

- fleischkreizer Cafsir¹¹⁴ (14. 8. 1739).*
- *Landtschafftoberbereiterja¹¹⁵ Sakonsko Hzhher (24. 7. 1749).*
- *Landtschaffne Trobenar u Shpetunski Gasbe (31. 1. 1739); Shlahitiga Gospuda /N.N./ Landtschafft Trompeteria Sapusheno vdovo Sa PP: Capucinarie (23. 3. 1743).*
- *Landtschaffne Pott¹¹⁶ u gradishe (11. 7. 1742); Landtschafft Pott u Krishanski gasbi (5. 9. 1750).*
- *G: /N.N./ Landtschaffnega Officiria Sakonsko hzer na plazu (1. 1. 1752).*
- *Shlahitni G: /N.N./ nashe zhasitite Landtschaffte Ingrafist v: Shittishkim hoffo (9. 10. 1740).*
- *G: /N.N./ nashe Zhasitite Landtschaffte Accessist na Starem tergo (1. 2. 1749).*
- *G: /N.N./ Landtschafftni Thorwart¹¹⁷ v Lontoushe (4. 8. 1753).*
- *Seslstrager¹¹⁸ v Lontoushe in Herrn gasben (12. 8. 1742).*
- *gorivfeti Landtschafft paukar,¹¹⁹ v graff: Ignati Aversperga hoffo - G: /N.N./ Landtschafft paukarju Sakonsko hzhher Sa PP. Capucinarie (6. 10. 1742).*
- *G: /N.N./ Landtschafft Chirurgus Sranu Krushne Kanre (18. 5. 1743).*

Deželni upravitelj in deželni maršal:

- *per Excell: graff: Antonu von Aversperg Landtsverwalterin u shushbe (10. 5. 1738).*
- *per Excell. graff. Aversperg Landtmarschall (25. 10. 1738).*
- *G: /N.N./ Secretarius per Excell: graff Aversperg Landtmarschallo pred Kreshenke (24. 1. 1739).*
- *per Excell: graff: Antonu von Aversperg Landtverwalterjo v slushbe (18. 2. 1740).*

Deželni nadkonjar:

- *per G: Lanbergisch Stallmeistero v slushbe pred PP: Capucinerje (6. 4. 1752).*

Deželni glavar:

- *Slahtni G: /N.N./ J. V. Doltar nu Landtschoptmannske Vice Secretarius na Plazu pred fierno (19. 9. 1744).*
- *per Excellenz gnadl: graff Saurau Landtshauptman na novim tergo (18. 1. 1741).*
- *per Excellenz gnadl: graffo Landts Hauptmano v slushbe na novim tergo (5. 1. 1750).*

¹⁰⁸ Stunik.

¹⁰⁹ Orožar.

¹¹⁰ Vojni komisar.

¹¹¹ Deželan, član deželnih stanov.

¹¹² Deželna hiša, lontovž.

¹¹³ Stanovski glavni prejemnik.

¹¹⁴ Računski uradnik in pobiralec mesnega krajarja.

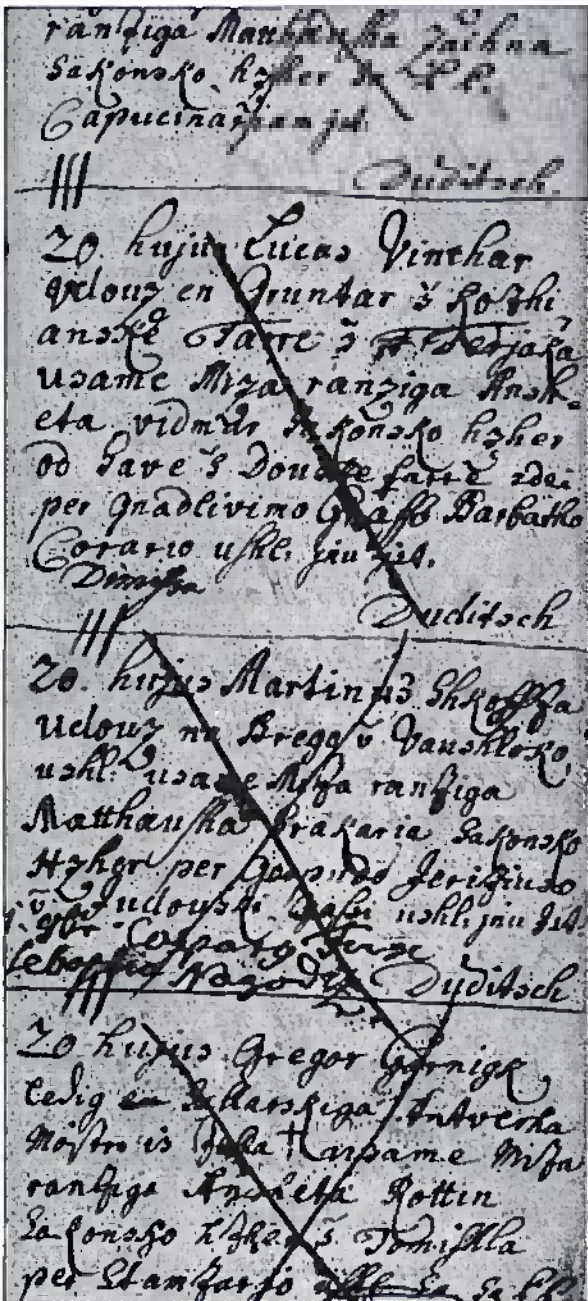
¹¹⁵ Stanovski višji objezdnik.

¹¹⁶ Stanovski sel.

¹¹⁷ Vratar v deželni hiši (lontovžu).

¹¹⁸ Nosilničar.

¹¹⁹ Bubnar; gorivfeti = sprejeti (iz nem. aufgenommen).

Oklicna knjiga stolne župnije sv. Nikolaja v Ljubljani 1737-1795, Nalškofski urhiv Ljubljana, Župnijski urhiv Ljubljana - sv. Nikolaj

Deželni vicecom:

- Landtsvidombisher Expeditur in Herrngassen (11. 2. 1738).

Krvni sodnik:

- G: /N.N./ Dohitaria, nu Panritaria¹²⁰ Sakonsko Hzer na Sturruu tergu (5. 4. 1744).

¹²⁰ Bannrichter.

Pošta:

- runzhegn slatnega G: /N.N./ Post-Verbalteriu Sakonsko hzer nu plizu (24. 1. 1738); G: /N.N./ PostVerwulter nu plizu (25. 1. 1749).
- postkuht naposhte (22. 7. 1738).
- per Shlachtmimo Guspodu Pufimuiſtro v ſhuſtbe nu Glinzuh (23. 5. 1750).
- enga Caſarskigu Puſtiliona Sukonsko hzer sa Syhum (5. 10. 1752); postilim na puſhte (1. 2. 1746, 1. 2. 1753, 16. 2. 1754).
- G: /N.N./ postofficier na poſtute (23. 5. 1747); G: /N.N./ Postofficirja Sakonsko Hzer na plazzo (18. 11. 1752).
- Prirſſtrager¹²¹ nu Poſtute (22. 1. 1746); Brieftrager¹²² v ſtutern Wirtove Hiſſw Sa P. P. Capucinarje (10. 6. 1758).

Tobačni apalto:

- G: /N.N./ keyſl. und königl: Tubakh amtsfactor v: apalte (1. 1. 1746).
- Tabak Apultarſki hlapez u gradishe (5. 1. 1740).
- Sohlat u Tuburſk opahli ledig u Gradisnu (5. 11. 1741).
- G: /N.N./ Shribar na Apalte (19. 3. 1753).
- v: appulte ſhuſtbe v gradishe (12. 10. 1754).
- Soldat is Apalte v Gradishe (3. 1. 1755).

Nakladniški urad:

- unſhlakarske¹²³ ſchriber na bregu (25. 10. 1738).
- Shribar na Auſtlaku na bregu u Shlesbe, per piſaneh vrutteh (31. 1. 1751).

Zemljemerec:

- D: /N.N./ Cefarski Krulevi Landtmefſar u Wuinohtovi hiſhi na Starem tergu (26. 9. 1748).

Številne novosti vključno s povečanjem uradništva so od leta 1747 dalje prinesle Haugwitzove upravne reforme z uvedbo t. i. novega glavnega sistema. Namesto starih uradov in funkcionarjev je Ljubljana dobila nove, za katere so postopno sploh prvič začeli iskati in kovati primerne slovenske izraze. V obravnavani oklicni knjigi jih še ni srečati, ampak so si tako kot dotlej pomagali s prevzemanjem nemške terminologije. Najvišji deželni oblastni organ - od leta 1747 Katedralna, komercialna in upravna (politična) reprezentanca, nato imenovan Reprezentanca in komora - se je v slovenščini ime-

¹²¹ Pismoſoſa.

¹²² Ni gotovo, ali gre sploh za poſtnega uſluſbenea. Pismoſoſa je mogel biti tudi v meſtni ali deželni ſluſbi.

¹²³ Aufſchlag = nakladnina.

noval po nemškem pogovornem izrazu "representanešafta", tako kot deželni stanovi "landšafta". Okrožni urad za Gorenjsko, ustanovljen 1748 in naslednje leta prestavljen iz Kranja v Ljubljano, je dobil že tedaj ljudsko ime "kresija", ki v knjigi sicer ni izpričano.

Reprezentanca in komora:

- adjunkt: G: /N.N./ registratur: adjunct per nashe zhaftite repräsentantshoffte na starem tergo (23. 2. 1753).
- kancelist: G: /N.N./ Cancellist per nashe zhaftite Repraäsentantshoffte na plazzo (29. 2. 1753); - G: /N.N./ per Zeffarski Repraäsentantshoffti Kanzilist v Roshni gasbi (30. 4. 1757).
- taksator in ekspeditor: Shlahtni G: /N.N./ Kayl. Königl. Repraäsentations inn Cammer Taxator inn expeditor zhes Shlushtarki mußi (3. 10. 1755).
- komorni uradnik: G: /N.N./ Caesarske Cameral officier na plazzo (12. 1. 1754).
- tajnik pri svētniku reprezentance in komore: G: /N.N./ Secretary per Gnadt. G: Baron von Flachsenfeldt v: purg (19. 3. 1753).

Bankalna administracija:

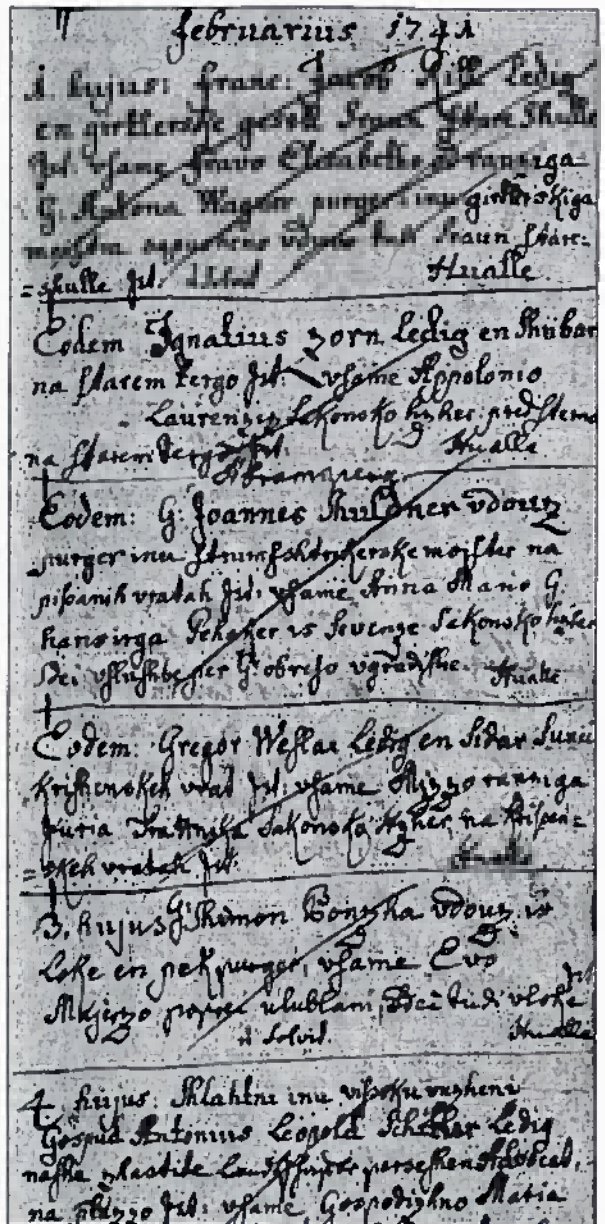
- administrator: Shlahtni G: /N.N./ administrator nashe Suetle Kralize perhodisti v Fürstovem hofse (23. 6. 1753).
- prvi računski uradnik v knjigavodstvu: Shlahtni G: /N.N./ Sr: Römm: Kay: König: May: Banco geföhlen Administrations in Krein erster buchhalterey Raittlofficier na plazzo (28. 12. 1753).
- računski uradnik: G: /N.N./ per Suetle Kralize Banke en Raitts Officir v Purke (8. 8. 1753).
- blagajnik: shlahtnr Gespud /N.N./ Caesarske Banke Casier v Lublani (3. 6. 1758).

Okrožni urad (kresija):

- okrožni glavar: per Gnadt G: Baron Taufferer Craifhaubtmann v slufbe na novem tergo (15. 2. 1753).
- okrožni uradnik: G: /N.N./ Keyf: König: Creyfambts officier na bregu (1. 2. 1754).

Višji mitninski urad:

- uradnik: ein keyfserlicher Ober=ambts officiant Sa Sidam (8. 7. 1752); G: /N.N./ officier pey oberambt na bregu na starem tergu (11. 2. 1753).
- višji prejemnik: v vaushloku na Bregu per shlahtnimo Gespulo Ober ainemerjo vshlushti (18. 6. 1757).
- nižji prejemnik: D: /N.N./ Vuter Einnemer Sa Sidam (28. 9. 1743).
- pisar: Gespud /N.N./ Ledig nashe Suetle Kralize v vaushloku en Shribar na Bregu vshlushti (18. 6. 1757).

Oklicna knjiga stolne župnije sv. Nikolaja v Ljubljani 1737-1795, Nadškofjski arhiv Ljubljana, Župnijski arhiv Ljubljana - sv. Nikolaj

Drugo uradništvo v Ljubljani:

- ladijski čuvaj: D: /N.N./ /prečrtanc: Casarski mit Kayserlich vndt König: Schiff Verwalrer pred PP. Augustinarie (12. 6. 1750).
- cestni pisar: Zestni Shribar v Krakovim (4. 1. 1755); Cestne Shribar sunei Kristhenskih vrat (28. 6. 1755).

V zvezi z uradništvom gre opozoriti na drugačno strukturo civilnega uradništva in nosilcev javnih funkcij zunaj Ljubljane. Na slovenskem podeželju srečamo razne graščinske in samostanske službe, ki za Ljubljano niso dokumentirane, nadalje nazive s področja gozdarstva, rudarstva in prometa, odpade pa kajpak deželno

uradništvo. Na svoji podeželski posesti je zaslediti edinole plemiške člane deželnih stanov.

- deželan: *nafhe zhaftite Landtschafft Peyfizer*¹²⁴ *vmorantfhe* (25. 10. 1737).
- gosposčinski upravitelj: *Verwalteria u Vishue gorri Sakonsko hzer* (10. 5. 1738); *Verwalter u Teriaku* (9. 4. 1739); *D. /N.N./ u Greshini Basidovo en Verwalter blisu Carlouzha* (15. 4. 1741); *Ferwalter v Postoine* (1. 2. 1759).
- namestnik gosposčinskega glavarja: *Slahtnega D: /N.N./ Hauptmanonga Namestnaka na hleiskim gradu Sakonsko hzer* (5. 1. 1751).
- kaščar: *Kaftner Comenda^e vzhernembel*¹²⁵ (11. 6. 1740).
- pridvorni sodnik (v samostanih): *Hoffrihter v bistri* (8. 11. 1738); *Hoffrihter v Vellefalo*¹²⁶ (1. 7. 1754).
- nakladnik, pobiralec nakladnine: *auschlakarja vterfshizzo Sakonsko hzer u gradifho* (8. 11. 1738); *Aufshlakarja vSagurjo*¹²⁷ *Sakonsko Hzher* (4. 5. 1755).
- proviantni komisar: *Slahtni G: /N.N./ en Cefarsarki proviantdt Commifsari*¹²⁸ *u Roshlini na Hrovashkem* (20. 11. 1739).
- glavarjev namestnik: *dobric rojeni gnadlivi Gospud /N.N./ vice haubtman v: Buccari*¹²⁹ (9. 4. 1741).
- zastavni imetnik, zakupnik: *PstandtInhaber Freydenan*¹³⁰ *S. Krifha farre*¹³¹ *pod Trebnim* (6. 2. 1748).
- mestni župan: *burgermaiftra u Cellouze Sakonsko hzer* (18. 11. 1749); *Purgermaistra zu Lieüchtenberg in der obermpfalz Sakonsko Hzher* (5. 1. 1750).
- mestni dvanajstnik: *D: /N.N./ Remarski moister nu zvelffar u Novem mefti* (7. 11. 1739); *Kamelshkiga purgaria, inu Zwölfferja* (20. 8. 1737); *u Kamelze Zvelffaria Sakonsko hzer* (16. 8. 1742).
- tobačni revizor: *ranzhega Purger Tabac revisor u novem mefti Sakonsko hzer* (10. 10. 1750).
- mitninski kontrolor: *Slahtni G: /N.N./ köniogl: oberambts Contralor v zello*¹³² (12. 6. 1745); *Contralor pey Keyfl. schrankhen Manth na Verhenke* (7. 2. 1753).
- mitninski protipisar: *G: /N.N./ Gegen Shribar per Ca^effsarske Shrange na Verhenke* (7. 7. 1753).

- (mitninski) prejemnik: *Ca^effsarski Einnemar u Raihenburko na Stajerskim* (15. 1. 1739).
- (mitninski) revizor: *G: /N.N./ Revisor na Verhenke* (28. 6. 1755).
- služabnik na mitnici: *Slufhabnig per Shrange na verhenke* (22. 8. 1739).
- poštni mojster: *Shlahtniga G: ranziga g: /N.N./ postmaiftra v: Cornial*¹³³ *Sakonsko Hzher* (15. 2. 1753).
- mostninar: *maifmar per Bifsterze* (18. 3. 1753).
- gozdni inšpektor: *Inspector zhes Suetle Kralize Borfhte v Reki* (30. 10. 1756).
- rudniški mojster: *Zefsarfke Grimpergmaster v: Idria* (20. 8. 1738); *ranziga G: /N.N./ Ca^effsarskiga oberprenmaiftra v Idria^e Sakonsko hzher* (16. 8. 1742).
- rudniški uradniški praktikant: *G: /N.N./ keysl: und köniogl: bergwerkh practican, und zu adjungirter prothocolist Ledig v: Idria^e* (30. 12. 1745).
- trški sodnik: *G: /N.N./ vdonc rihtar v fevenze*¹³⁴ (10. 1. 1748).
- deželski sodnik: *G: /N.N./ Landtrihter na Shabjeko* (14. 9. 1748).

K jezikovni podobi uradniškega izrazja velja zapisati, da so duhovniki pri njegovem zapisovanju bržčas še najpogostejšo sledili živi rabi. Nemška poimenovanja so mestoma pustili nespremenjena, spet drugje pa so iskali slovensko ustreznico ali vsaj nekakšen kompromis. Isto stvar je bilo mogoče izraziti na več načinov. Tako je bankalna administracija prihodkov enkrat: *Sr: Römm: Kay: König: May: Banco gefählen Administrations in Kreiu* (28. 12. 1753), medtem ko se njen uradnik drugič imenuje: *administrator nafhe Suetle Kralize perhodifh v Fiafhtovem hoffe* (23. 6. 1753). Tudi pri starejših in splošno razširjenih pojmi, ki jih niso prinesle šele upravne reforme, je dvojnost očitna: *pey Keyfl. schrankhen Mauth na Verhenke* (7. 2. 1753) - *per Ca^effsarske Shrange na Verhenke* (7. 7. 1753).

V jezikovem pogledu je razumljivo najbolj slovenska poklicna podoba kmečkoga podložniškega življa. V večini primerov pri kmečkih ljudeh sploh ni zapisana nikakršna poklicna dejavnost. Za ljudi, ki jih oklicna knjiga imenuje le po kraju izvora, ta pa je nekje na podeželju, je samoumevno veljalo, da živijo od obdelovanja zemlje. Podeželske lokacije so določene z župnijo in povekod še s sosesko, kot denimo: *Sakonsko Hzer per S: Anna pod pudpetshio u pressarshke fare* (5. 1. 1738), *Sakonski Syn v Svibenske fare, v Safseski svetiga Krifha* (28. 1. 1757), *Sakonsko hzher v Shen Cazianski farre pot Terjakani rojeno* (20. 1. 1759). Vendar pa pogrešamo najsplošnejšo oznako *kmet*, izpričano

¹²⁴ Deželan, član deželnih stanov.

¹²⁵ Komenda nemškega viteškega reda v Črnomlju.

¹²⁶ Velesovo.

¹²⁷ Zagorje ob Savi ali Zagorje pri Illirski Bistrici.

¹²⁸ Proviantni komisar.

¹²⁹ Bakar.

¹³⁰ Graščina Kumpulje pri Muljavi na Dolenjskem.

¹³¹ Župnija sv. Križa na Trebelnem; oseba živi v trebelski župniji in ne na svoji zastavni posesti.

¹³² Celje.

¹³³ Kornjal (Monte Corgnal) pri Pulju.

¹³⁴ Sevnica.

samo v pridevniški obliki za predmestnega kramarja in krojača: *Kmeteske Kromar u Krakovec* (28. 9. 1750), *Kmeteski Shmidar na Vizhe* (11. 6. 1746). V oklicnih besedilih se ne pojavljajo pravno-socialne oznake, kakor podložnik ali rojenjak, niti ni pobliže povedano, kakšen je posameznikov socialni status - kmet, kajžar, bajtar, če izvzamemo izraz *gruntar*, ki sam po sebi tudi ne specificira, ali gre za celozemljaka, polzemljaka ali kaj drugega. Skupaj z *gruntarjem* je zaslediti le peščico oznak stalnih ali priložnostnih poklicev kmečkih ljudi:

- *Gruntar S Kozhianske Farre s Terjaka* (20. 9. 1758); *Gruntar is Shishze s. Jerneta Safseske* (13. 1. 1759).
- *Tovornik is Shmarske fare* (6. 5. 1758); *Tovornig od S. Vrha S. Petra fare* (14. 7. 1754).
- *Keppez v Shereh v Safseske S: Martina* (29. 6. 1745).
- *Meshnar u Lashzach na dolleuskim* (31. 11. 1747).
- *Dervor Ishanske fare v Lake* (14. 1. 1758).
- *Zhovnar s Padpezh s Verhenske Farre* (31. 10. 1758).

Dihotomija slovenskega kmečkega poklicnega izrazja in večinoma nemških ali adaptiranih poimenovanj za "meslne" poklice prehaja z zgodovinskega na sociolingvistično področje. Z opozorilom na še neznan in neizčrpan vir ljudskega besedja ljubljansčine srede 18. stoletja sem želel samo ponazoriti možnosti in raziskovalne izzive, ki jih vir ponuja. In teh ni malo, če pomislimo le na skromno dokumentirano naslavljanje v predlinhartovskem času ali na pomankljivo poznavanje izvornih slovenskih imen za mestne mikrotoponime.

Pričujoči članek bi torej lahko s pridržki naslovili tudi Prispevek k poznavanju pisane belokranjsčine in ljubljansčine pred začetki slovenske razsvetljenske književnosti ali denimo Govor melliške in ljubljanske prižnice. Vsebinska omejenost na poročne in oklicne obrazy, posnete po latinsko-nemških predlogah, predstavlja seveda tako leksikalno kot slovnično omejitve, vendar imamo pred seboj tudi za jezikoslovca dovolj zanimiva dokumenta časa in okolja njenega nastajanja.

ZUSAMMENFASSUNG

SLOVENICA AUS DER ERSTEN HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS IM LIBER COPULATORUM VON METLIKA UND IM LIBER DENUNTIIORUM VON LJUBLJANA

Der Beitrag setzt sich mit zwei Arten einer umfassenden kontinuierlichen Aufzeichnung in slowenischer Sprache auseinander, die im 18. Jahrhundert in

zwei Städten in Krain - Metlika und Ljubljana - entstanden sind. Trotz Unterschieden in der Zielsetzung, vor allem aber in der inhaltlichen und sprachlichen Qualität der Einträge weisen diese Gemeinsamkeiten auf, die außer auf zeitlicher Nähe und ähnlichem Herkunftsort auch auf dem Gegenstand der Einträge beruhen: Eheschließung - Aufgebot oder die Trauung selbst in der Stadtparochie. Es handelt sich um 74 slowenische Einträge in den Jahren 1716-1719 im Liber Copulatorum der Pfarre Metlika und dem zur Gänze in slowenischer Sprache verfaßten Liber denuntiorum der Dompfarre Ljubljana aus der Zeit 1737-1759 mit ungefähr 1.200 Aufgeboten. Vor allem der Liber denuntiorum stellt eine außerordentlich reiche Quelle dar zur Erforschung der Toponomastik, der sozialen Struktur der Eheschließenden, die in der Art ihrer Titulierung, in der Nennung ihrer Berufe und Berufsausübung zum Ausdruck kommt, bei denen es sich noch zum Großteil um eine Adaptierung von deutschen Ausdrücken handelt. Insgesamt bietet sich uns ein ziemlich getreues Bild der schriftlich fixierten slowenischen städtischen Redeweise, die aus der geistlichen Feder dem breitesten Publikum vermittelt wird.

SUMMARY

RECORDS IN SLOVENE FROM THE FIRST HALF OF THE 18TH CENTURY IN THE METLIKA REGISTER OF WEDDINGS AND THE LJUBLJANA REGISTER OF BANNS

The article discusses two cases of the continuous and extensive keeping of records in Slovene which occurred in the 18th century in the two Carniolan towns of Metlika and Ljubljana. Although the entries serve in both registers serve different purposes, the Slovenian entries are nonetheless similar in that the language and content both show a high level of proficiency. In addition to their close temporal and regional proximity, they also have one more point in common: namely, they are both connected with nuptials (be it the calling of the banns or the wedding itself) in their respective town parishes. In effect, what we have is 74 entries of weddings from 1716-1719 in the Metlika register of weddings and the register of the Ljubljana chapter for the calling of the banns for the years 1737-1759, written entirely in Slovene and which contains approximately 1,200 entries. The latter in particular is an extremely valuable source for research of the urban toponymy and the social structure of the newly-weds, which is clearly indicated by the manner of address in the entries and the detailed and colourful enumeration of professions and employment at the time of marriage. Many of the expressions used in these descriptions even derive from or are adaptations of the German terms for particular professions. All in all, the two registers provide us with a fairly accurate depiction of the language used by the cityfolk of the time and by the clergy for the edification of the multitudes - committed to paper.